

RADI SE O EU, A NE O PROŠIRENJU NA ZAPADNI BALKAN...

JAVNO MNJENJE U FRANCUSKOJ O ČLANSTVU
DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA U EU

Autori:

Christine Hübner

Jan Eichhorn

Luuk Molthof

d|part – Think tank
za političko učešće

OPEN SOCIETY
EUROPEAN POLICY
INSTITUTE

d|part

Srđan Cvijić

Institut za evropske politike
Fondacije za otvoreno društvo

ZAHVALNICA

Ovim putem bismo takođe želeli da se zahvalimo jer su nam Hedvig Morvai, Jasna Jelisić, Pierre Mirel, Sébastien Gricourt, Florent Marciacq, Loïc Tregoures, Anouar El-Anouni, Ivan Vejvoda, Vedran Džihic i Teresa Reiter pružili ključne savete u razvoju metodologije za ovo istraživanje, a zahvalnicu upućujemo i Erste Fondaciji za njihov doprinos ovom istraživanju.

OPEN SOCIETY FOUNDATIONS

© 2021 Fondacije za otvoreno društvo

Prevod na srpski jezik je obezbedila Fondacija za otvoreno društvo, Srbija.

Ova publikacija je dostupna u PDF formatu na veb lokaciji Projekta pod licencom Creative Commons koja omogućava kopiranje i distribuciju publikacije, samo u celosti, pod uslovom da je pripisana Fondacijama za otvoreno društvo i d | part i da se koristi u nekomercijalne obrazovne ili svrhe koje se tiču javne politike. Fotografije se ne smeju koristiti odvojeno od publikacije.

opensocietyfoundations.org

SADRŽAJ

2	KRATAK PREGLED
4	UVOD
7	1. VEĆINA LJUDI U FRANCUSKOJ SE PROTIVI PROŠIRENJU EU NA ZAPADNI BALKAN, ALI TO NE SMATRAJU ZNAČAJNIM PITANJEM
12	2. STAVOVI O PROŠIRENJU EU NA ZAPADNI BALKAN U VEĆOJ MERI ODRAŽAVAJU OPŠTE MIŠLJENJE O EU NEGO KONKRETNE BRIGE ILI ZNANJE
20	3. PRUŽAOCI PODRŠKE I PROTIVNICI IMAJU SLIČNE RAZLOGE ZA ZABRINUTOST U VEZI SA ZAPADNIM BALKANOM, ALI REŠENJA VIDE DRUGAČIJE
26	4. KOMUNIKACIJA TREBA PRE SVEGA DA ODGOVORI NA OPŠTE BRIGE U VEZI SA EU
29	ZAKLJUČAK
32	PRILOG

KRATAK PREGLED

Francuska je jedna od evropskih država koja beleži najveći stepen narodnog neodobravanja pridruživanja država Zapadnog Balkana Evropskoj uniji. Na čemu se zasniva ovo neodobravanje i koliko je pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan važno za ljude u Francuskoj? Koristeći kombinaciju podataka istraživanja iz 2020. godine koji odražavaju stavove odrasle francuske populacije i članova studioznih fokus grupa koje čine francuski glasači, ovaj izveštaj nudi sveobuhvatan uvid u stavove Francuza o tome da li države Zapadnog Balkana treba da se pridruže EU. Rezultati su važni za donosiocce političkih odluka i aktere civilnog društva. Naši najvažniji zaključci su:

1. Većina ljudi u Francuskoj protivi se pridruživanju država Zapadnog Balkana EU, ali za veći broj njih ovo pitanje nije značajno, pa je i njihov stav o tome podložan promeni.

Sa skoro 60 procenata odričnih odgovora, većina ispitanika je rekla da bi bilo prilično ili veoma loše kada bi se Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija pridružile EU. Međutim, manje od trećine njih je reklo da bi pridruživanje država Zapadnog Balkana EU mnogo ili bar donekle uticalo na njihov život, a gotovo polovina je promenila svoje stavove o tom pitanju, u zavisnosti od toga da li se pitanje odnosilo na region uopšte ili na određene države. To pokazuje da za većinu ljudi u Francuskoj proširenje EU na Zapadni Balkan ne predstavlja značajno pitanje i da oni nemaju čvrste stavove o toj temi.

2. Stavovi o proširenju EU na Zapadni Balkan više odražavaju opšte stavove o EU nego stereotipe ili brige koje se tiču država Zapadnog Balkana.

Među ispitanicima u istraživanju, oni koji nisu odobrali pridruživanje država Zapadnog Balkana EU su imali tendenciju da imaju mnogo negativniji stav o Uniji od onih koji su odobrali proširenje EU na ovaj region. Svaki drugi „protivnik“ je imao prilično ili vrlo negativan stav o EU. Nasuprot tome, blizu dve trećine „pružalaca podrške“ je izjavilo da imaju vrlo ili prilično pozitivan stav o EU. To ukazuje da za mnoge građane Francuske stav o tome da li Zapadni Balkan treba da se pridruži EU održava njihov stav o EU uopšte.

3. „Pružaoци podrške“ i „protivnici“ dele zabrinutosti u vezi sa proširenjem EU na Zapadni Balkan, ali dolaze do različitih zaključaka o sposobnostima EU da se bavi tim pitanjima.

U osnovi, oni koji podržavaju pridruživanje država Zapadnog Balkana EU veruju da EU može da se nosi sa izazovima koje bi prouzrokovalo proširenje EU na Zapadni Balkan, posebno sa ekonomskim izazovima, dok su protivnici bili manje optimistični. Nalazi dalje podržavaju zaključak da stavovi o proširenju EU na Zapadni Balkan odražavaju stavove koje ljudi imaju o EU, njenoj sposobnosti da integriše nove države članice i posledicama toga po Francusku.

4. Francuska vlada bi trebalo da uzme u obzir da za većinu građana proširenje EU na Zapadni Balkan nije značajno pitanje.

S obzirom na nizak značaj ovog pitanja za francuske glasače, malo je verovatno da bi nastavak procesa proširenja na Zapadni Balkan imao značajan uticaj na francusku unutrašnju politiku uopšte, a posebno na izborni proces. Strahovi da bi biračko telo moglo da kazni francusku vladu zbog napretka sa proširenjem nisu podržani rezultatima ovog istraživanja. To ne znači da kreatori politike ne bi trebalo da budu pažljivi da kod francuskih birača ne stvore osećaj obespravljenosti. Za mnoge ljude u Francuskoj proširenje EU na Zapadni Balkan je povezano sa zabrinutošću zbog evropske kohezije, osećanjima nepoverenja u EU i nedostatkom kontrole.

5. Komunikacija o proširenju EU na Zapadni Balkan treba da umiri one koji imaju latentnu zabrinutost i da se pozabavi opštim brigama francuskih glasača u pogledu EU.

Bez rešavanja širih pitanja koja izazivaju zabrinutost u vezi sa evropskom kohezijom i budućnošću EU, dalje proširenje EU bi moglo da doprinese stvaranju dodatnog nezadovoljstva postojećim stavovima o EU u Francuskoj. Stoga, dugoročno gledano, najbolji način za napredak je da se izgradi šire poverenje u EU, njene institucije i njena pravila i procedure i da se osigura da komunikacija o proširenju EU na Zapadni Balkan ne podstiče negativne stavove o evropskoj koheziji među francuskim glasačima. Kada se razmišlja o Zapadnom Balkanu, malo je verovatno da apstraktni argumenti utiču na stavove ljudi, dok jačanje ličnih iskustava (kao što su mogućnosti za turizam) ima pozitivan potencijal.

UVOD

Oktober 2019. godine je bio određen za preduzimanje sledećeg koraka u proširenju EU na Zapadni Balkan. Albanija i Severna Makedonija su se nadale da će ući u sledeću fazu procesa pristupanja Evropskoj uniji nakon samita održanog 17. oktobra. Međutim, Francuska i Holandija stavile su veto na sledeću fazu pregovora sa Albanijom, a Francuska je takođe stavila veto na napredovanje Severne Makedonije.¹ Postojala su značajna neslaganja, a rasprave se nisu odnosile samo na budućnost ove dve države, već i na budućnost proširenja EU uopšte.² Nakon što je Evropska komisija predložila izmene pravila za vođenje ovog procesa³, u martu 2020. godine, ove dve države članice su na kraju promenile svoj stav⁴.

Međutim, njihovo inicijalno i snažno protivljenje je ostavilo trajan trag u raspravi o proširenju EU.

Francuska vlada je imala posebno važnu ulogu u ovom neslaganju. Iako je francuski predsednik Emmanuel Macron dugo bio zagovornik širih evropskih integracija, on je više puta izrazio zabrinutost zbog daljeg proširenja.⁵ Njegov reizbor je planiran u 2022. godini, a njegove pristalice su tvrdile da Macronov stav odražava stavove većinskog stanovništva Francuske. U anketama je očigledna većina odraslog stanovništva u Francuskoj izjavila da se protivi uvođenju novih država u Evropsku uniju. Na primer, u Evrobarometru 2019. godine,

1 Nielsen, N. (2019). 'EU fails to deliver on Albanija and North Macedonia.' EU Observer, 18. oktobar 2019. Dostupno na <https://euobserver.com/enlargement/146329>.

2 Cvijic, S. & Cerimagic, A. (2020). 'Rebuilding our House of Cards: With More Glue'. Institut za demokratiju: Societas Civilis Dokument o politici br. 52. Skoplje: Institut za demokratiju: Societas Civilis. Dostupno na https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/9_A5_REBUILDING-OUR-HOUSE-OF-CARDS-WITH-MORE-GLUEENG.pdf.

Evropska inicijativa za stabilnost (2020). 'Hamster in the Wheel Credibility and EU Balkan policy'. Izveštaj ESI, 15. januar 2020. Dostupno na <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20-%20Hamster%20in%20the%20Wheel%20-%2015%20January%202020.pdf>.

Delevic, M. & Prelec, T. (2019). 'Flatter and faster: New Western Balkans pathways to the EU.' Evropski savet za spoljne odnose, 24. oktobar 2019. Dostupno na https://www.ecfr.eu/article/commentary_flatter_and_faster_new_western_balkans_pathways_to_the_eu.

Cvijic, S., Kirova, I., Kirchner, M.J., & Nechev, Z. (2019). 'From Enlargement to the Unification of Europe: Why the European Union needs a directorate general Europe for future members and association countries', Brisel: Institut za evropske politike Fondacije za otvoreno društvo. Dostupno na https://www.opensocietyfoundations.org/publications/from-enlargement-to-the-unification-of-europe#publications_download.

3 Maksimov, V. (2020). 'Commission tries to breathe new life into EU enlargement.' EURACTIV, 5. februar 2020. Dostupno na <https://www.euractiv.com/section/all/news/commission-tries-to-breathe-new-life-into-eu-enlargement/>.

4 Maksimov, V. (2020). 'EU moves to start membership talks with North Macedonia, Albanija.' EURACTIV, 23. mart 2020. Dostupno na <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/eu-moves-to-start-membership-talks-with-north-macedonia-Albanija/>.

5 Tcherneva, V. & Varma, T. (2019). 'After the French veto: The new scramble for the Western Balkans.' Evropski savet za spoljne odnose, 25. oktobar 2019. Dostupno na https://www.ecfr.eu/article/commentary_after_the_french_veto_the_new_scramble_for_the_western_balkans.

samo trećina francuskih ispitanika (32 procenta) je načelno odobrila proširenje, dok je 58 procenata reklo da je protiv toga.⁶ Štaviše, čini se da se i francuska javnost protivila proširenju EU, a posebno na Zapadni Balkan. Anketa sprovedena u decembru 2018. godine otkrila je značajno protivljenje pridruživanju Albanije i Kosova EU (sa 56 procenata protiv), dok su ostale države Zapadnog Balkana naišle na tek neznatno manje neodobranje (52 procenata protiv pridruživanja Srbije i Bosne i Hercegovine i 44 i 43 procenata se suprotstavilo priključenju Severne Makedonije i Crne Gore).⁷ Kada je reč o proširenju EU, Francuska nije jedina zemlja sa skeptičnom javnošću, ali je jedna od država sa najvišim stopama neodobranja stanovništva. Samo se u Holandiji više ljudi protivi daljem proširenju EU (60 procenata), dok je neodobranje takođe veliko u Nemačkoj (57 procenata), Austriji (57 procenata) i Belgiji (56 procenata). Međutim, u poređenju sa ovim državama, protivljenje francuskog stanovništva pridruživanju država Zapadnog Balkana Evropskoj uniji je izraženije i glasnije.⁸

Dakle, da li je protivljenje francuske vlade dodavanju novih država članica sa Zapadnog Balkana predstavljalo odraz stavova većinskog francuskog stanovništva? Drugim rečima, da li je bilo uslovljeno predstojećim izborima?

Iako se čini da bi anketa na najvišem nivou ukazala na pružanje podrške ovom stavu, donošenje jasnog zaključka je teže. Kada ljudi odgovore na pitanje u bilo kojoj anketi, njihove odgovore treba shvatiti tako da oni dele svoj stav na određenu temu. Međutim, ovo nije isto kao procena koliko je neko pitanje važno

Dakle, da li je protivljenje francuske vlade dodavanju novih država članica sa Zapadnog Balkana predstavljalo odraz stavova većinskog francuskog stanovništva? Drugim rečima, da li je bilo uslovljeno predstojećim izborima?

ljudima, a posebno koliko utiče na njihove odluke o glasanju. To znači da postojeći rezultati anketa ne mogu da odgovore na važno pitanje koliko je pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan značajno za francusku javnost i koliko su stavovi o tom pitanju povezani sa političkim izborima.

Najmanje tri pitanja o stavovima Francuza o proširenju EU na Zapadni Balkan ostaju bez odgovora.

1. Prvo, iako u anketama većina ispitanika u Francuskoj izražava protivljenje pridruživanju država Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, ne znamo koliko je to pitanje zaista važno. Ankete retko vrše procenu da li je proširenje EU na Zapadni Balkan tema o kojoj ljudi često razmišljaju i da li smatraju da je to nešto što bi imalo značajan uticaj na njihov život. Međutim, bez informacije o tom koliko je ovo pitanje važno za njih, ne možemo da izvršimo procenu u kojoj meri stavovi prema njemu zapravo utiču na ponašanje prilikom glasanja.

6 Evropska komisija. (2019) 'Standard Eurobarometer 91. Europeans' stavovi o prioritetima Evropske unije. Generalni direktorat za komunikacije. Dostupno na <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2253>.

7 YouGov (2018). 'YouGov/Eurotrack Survey Results'. YouGov. Dostupno na https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/ofavkfy8j/YouGov%20Eurotrack%20EU%20membership%202.pdf

8 Smith, M. (2019). 'Eurotrack: which countries do Europeans think should be in the EU?' YouGov, 5. mart 2019. Dostupno na <https://yougov.co.uk/topics/international/articles-reports/2019/03/05/eurotrack-it-was-mistake-admit-romania-and-bulgari>

2. Drugo, postojeći rezultati ankete nam ne omogućavaju da donesemo zaključke o tome da li su stavovi o državama Zapadnog Balkana koje se pridružuju EU specifični za procenu ovih država ili odražavaju druga, šira pitanja u vezi sa proširenjem EU. Iako se francuska javnost generalno protivi, njihovo neodobravanje većine država Zapadnog Balkana koje se pridružuju je slabije od neodobravanja samog proširenja EU kao takvog. U kojoj meri su ocene ovih država povezane sa stavovima o EU, ili proširenju EU u širem smislu?
3. Treće, ne znamo u kojoj se meri stavovi o državama Zapadnog Balkana koje se pridružuju EU zasnivaju na stereotipima, dobro utemeljenom znanju o regionu ili znanju o postupcima proširenja EU.

Ovaj izveštaj se bavi tim pitanjima. Pruža dublji uvid u stavove francuskog stanovništva o tome da li države Zapadnog Balkana treba da se pridruže Evropskoj uniji ili ne. Koristeći kombinaciju novih podataka iz ankete rađene sa punoletnim stanovništvom u Francuskoj kao i sa članovima studioznih fokus grupa koje čine francuski glasači⁹, identifikujemo različite i nijansirane stavove i profile u pogledu značaja ovog pitanja i istražujemo šta karakteriše i pokreće stavove o Zapadnom Balkanu i proširenju EU u Francuskoj. Ovaj izveštaj sumira glavne nalaze ankete i istraživanja fokus grupa. Pruža nov i nijansiran pogled na to kako francuska javnost razmišlja o Zapadnom Balkanu i budućnosti Evropske unije, i daje jasne preporuke u pogledu komunikacije o tom pitanju.

9 N=2.025 Odrasli Francuzi, stari 18 godina i stariji, koji predstavljaju reprezentativan uzorak francuske populacije na osnovu pola, starosti, regiona i nivoa obrazovanja, koji su učestvovali u anketi u martu 2020. godine. Fokus grupe sa ukupno 28 učesnika, angažovanih da predstavljaju različite stavove o proširenju EU, održane u Lionu u septembru 2020. Sva imena navedena u ovom izveštaju su pseudonimi koji odražavaju pol učesnika. Pogledajte dodatak za više detalja o metodama.

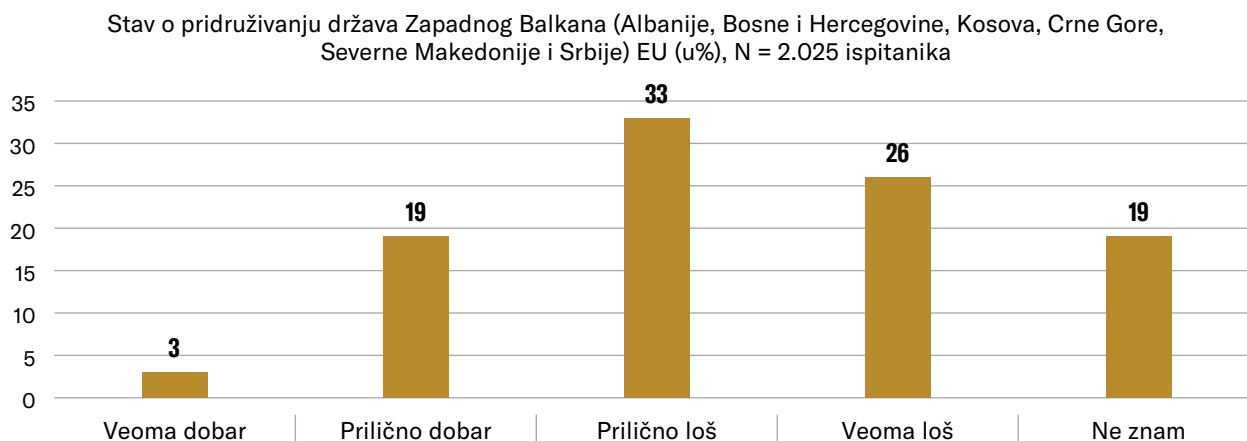
1. VEĆINA LJUDI U FRANCUSKOJ SE PROTIVI PROŠIRENJU EU NA ZAPADNI BALKAN, ALI TO NE SMATRAJU ZNAČAJNIM PITANJEM

Iako većina ispitanika u Francuskoj kaže da se protivi pridruživanju država Zapadnog Balkana EU, za većinu njih ovo pitanje nije značajno i čini se da njihovi stavovi o tome nisu posebno jaki.

Kombinovanjem stavova i značaja pitanja da li države Zapadnog Balkana treba da se pridruže EU, možemo da napravimo razliku između nekoliko profila u francuskom javnom mnjenju.

GRAFIKON 1

Stavovi prema državama Zapadnog Balkana koje se pridružuju EU¹⁰

¹⁰ Formulacija pitanja: „Da li mislite da bi u celini bilo dobro ili loše ako bismo videli proširenje EU / pristupanjem država Zapadnog Balkana, Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Severne Makedonije i Srbije Evropskoj uniji?“ Imajte na umu da je svaka formulacija pitanja („proširenje“ ili „pristupanje“) nasumice korišćena za polovinu svih ispitanika, kako bi se proverila osetljivost formulacije. Rezultati se nisu statistički razlikovali za svaku grupu, pa se svi odgovori analiziraju zajedno.

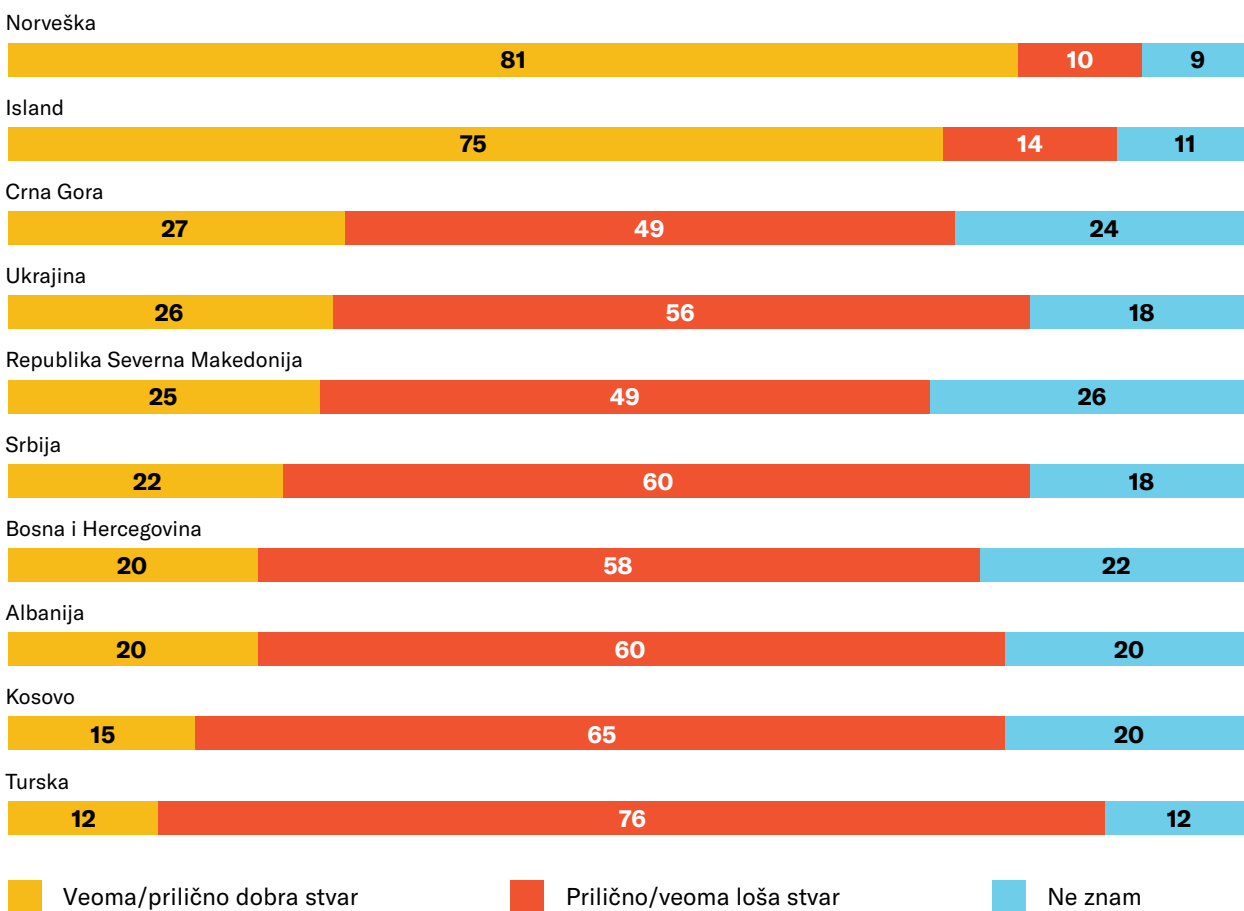
Da bismo procenili stavove francuske javnosti o pridruživanju država Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, pitali smo ispitanike i učesnike fokus grupa za stavove o tom pitanju i koliko su smatrali da je ono za njih lično značajno. Rezultati prve potvrđuju nalaze iz prethodnih anketa (Grafikon 1). Sa skoro 60 procenata neodobranja, većina ispitanika rekla je da bi bilo prilično (33 procenta) ili vrlo (26 procenata) loše ako bi se države poput Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Severne Makedonije i Srbije pridružile EU. S druge strane, 22 procenta ljudi je ovo smatralo vrlo ili prilično dobrim, a dodatnih 19 procenata reklo je da ne znaju kako da procene pitanje.

Stope neodobranja za pojedine države Zapadnog Balkana su u širem smislu uporedive i kreću se između 49 i 65 procenata i mnogo su veće nego u pogledu Norveške i Islanda, ali niže nego u odnosu na Tursku (Grafikon 2). Otprilike polovina ispitanika izjavila je da je protiv pridruživanja Crne Gore i Severne Makedonije EU (49 procenata protiv, i sa 27, odnosno 25 procenata podrške). Do 60 procenata izjavilo je da ne odobrava pridruživanje Bosne i Hercegovine, Srbije i Albanije (nasuprot podršci oko 20 procenata), a čak 65 procenata je protiv pridruživanja Kosova EU (sa samo 15 procenata za).

GRAFIKON 2

Stavovi o pridruživanju pojedinačnih država Zapadnog Balkana EU¹¹

Stavovi o sledećim pojedinačnim državama koje će se u budućnosti pridružiti EU – poređenje (u%), N = 2.025 ispitanika

11 Formulacija pitanja: „Za svaku od dole prikazanih država navedite u kojoj meri mislite da bi bilo dobro ili loše u celini ako bi se u budućnosti pridružile Evropskoj uniji.“

Na pitanje o uticaju pristupanja Turske na njihov život, 53 odsto francuskih ispitanika - gotovo dvostruko više nego na isto pitanje u vezi sa Zapadnim Balkanom – je reklo da bi odluka o ovom pitanju imala uticaj na njihov život.

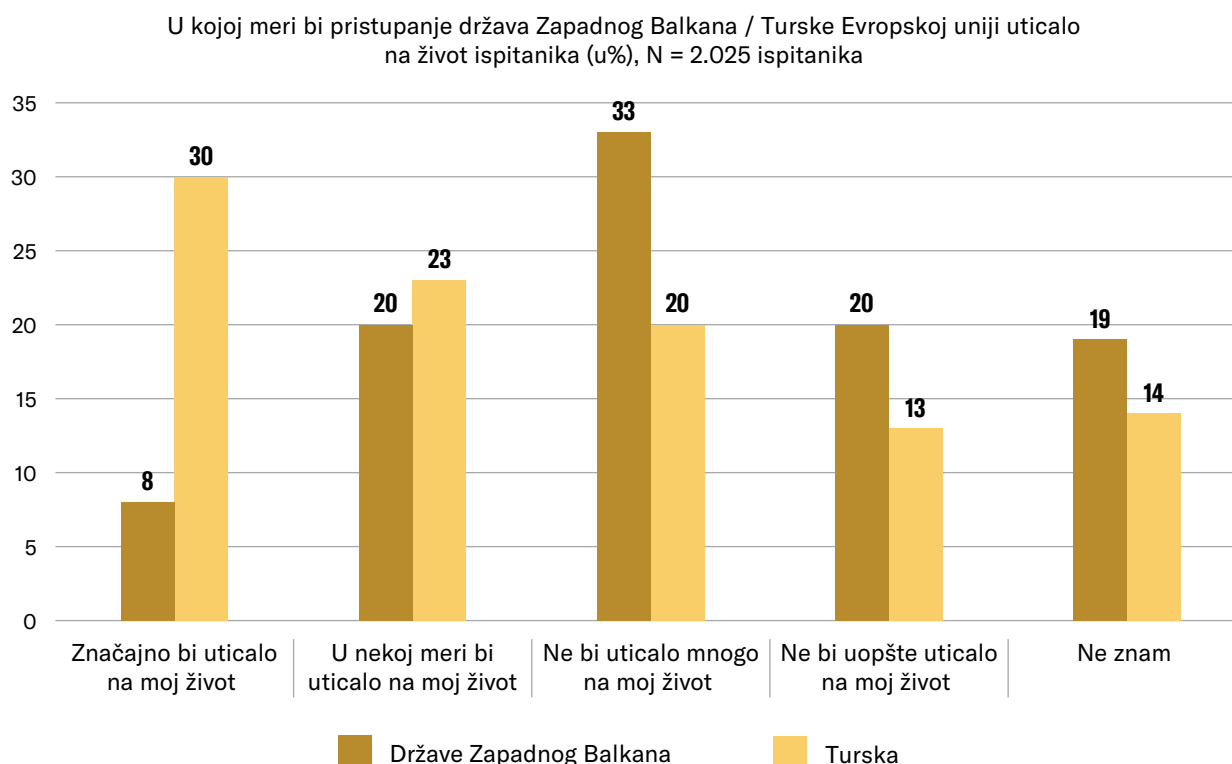
Međutim, drugo pitanje, koje se odnosi na značaj ovog pitanja, otkriva da većina francuskih ispitanika nema izgrađen stav o proširenju EU na Zapadni Balkan. Manje od trećine (28 procenata) je reklo da bi pristupanje država Zapadnog Balkana EU imalo veliki ili neki uticaj na njihov život. (Grafikon 3) Većina

ispitanika je smatrala da ovaj deo politike EU neće uticati mnogo ili uopšte na njihov život (53 procenta), a dodatnih 19 procenata nije imalo mišljenje u vezi sa značajem ovog pitanja.

Ovaj nizak značaj je posebno upečatljiv kada uporedimo stavove ispitanika u vezi sa pristupanjem država Zapadnog Balkana sa njihovim stavovima o pristupanju Turske (Grafikon 3). Na pitanje o uticaju pristupanja Turske na njihov život, 53 odsto francuskih ispitanika - gotovo dvostruko više nego na isto pitanje u vezi sa Zapadnim Balkanom – je reklo da bi odluka o ovom pitanju imala uticaj na njihov život. Štaviše, procenat ispitanika koji kažu da bi ulazak Turske u EU „mnogo uticao na njihove živote“ (30 procenata) veći je za tri puta od onog koji govori o državama Zapadnog Balkana (8 procenata).

GRAFIKON 3

Značaj proširenja EU na Zapadni Balkan u poređenju sa pridruživanjem Turske EU¹²

12 Formulacija pitanja: „Koliko mislite, da li bi pristupanje država Zapadnog Balkana / Turske Evropskoj uniji uticalo na vaš život?“

Takođe smo otkrili da značajan deo ispitanika iz Francuske nema vrlo čvrste stavove o pitanju proširenja EU na Zapadni Balkan. Gotovo polovina ispitanika (43 procenta) promenila je svoje stavove o tom pitanju između početka i kraja istraživanja, dajući drugačiji odgovor na pitanje o svom stavu o celokupnom regionu koji se pridružuje EU u odnosu na eksplicitno pitanje o pojedinačnim državama.¹³ Devet procenata ispitanika je čak značajno promenilo svoje odgovore na pitanja iz dobrih u loše ili obrnuto. Ovaj utisak je potvrđen u fokus grupama, gde je jedan broj učesnika priznao da nema izgrađen stav u vezi sa proširenjem EU na Zapadni Balkan. Drugi su izričito priznali da je pitanje teško i da ne znaju šta o tome da misle.

Kada se posmatra u celini, nizak nivo značaja ovog pitanja u kombinaciji sa naznakama da priličan broj ispitanika nema čvrst stav o istom, sugerise da za značajan deo francuske populacije pitanje pridruživanja država Zapadnog Balkana EU nije od velike važnosti. Stavovi su retko duboko ukorenjeni i malo je verovatno da bi to pitanje imalo značajniji uticaj na donošenje odluka u pogledu izbora i procena politika - bar ne u slučaju velikog dela populacije za koje je ovo pitanje od manjeg značaja.

Da bi se razumele kako nijanse u stavovima ljudi u pogledu pridruživanja država Zapadnog Balkana EU, tako i varijacije u stavovima širom Francuske, razgovori o tom pitanju moraju da prevaziđu jednostavnu binarnu podelu na one koji pružaju podršku uli se protive. Prilikom procena francuskog javnog mnjenja takođe treba da se napravi razlika između onih koji smatraju da je ovo pitanje od velike važnosti i očekuju da će imati direktan uticaj na njihov život i one koji to ne misle.

Za značajan deo francuske populacije pitanje pridruživanja država Zapadnog Balkana EU nije od velike važnosti. Stavovi su retko duboko ukorenjeni i malo je verovatno da bi to pitanje imalo značajniji uticaj na donošenje odluka u pogledu izbora i procena politika.

Kombinacija stavova i značaja ovog pitanja otkriva najmanje pet različitih grupa ljudi, od kojih svi imaju različita gledišta u vezi sa tim da li države Zapadnog Balkana treba da se pridruže EU (Tabela 1):

- Veća grupa ljudi (22 procenta ukupnog uzorka) koja se protivi pridruživanju država Zapadnog Balkana EU i za koje ovo predstavlja značajno pitanje, odnosno izazova snažnu zabrinutost (**protivnici za koje je ovo značajno pitanje**).
- Veoma mala grupa ljudi (4 procenta ukupnog uzorka) koji imaju pozitivne stavove o pridruživanju Zapadnog Balkana EU i koji misle da će to značajno uticati na njihov sopstveni život, tj. za koje je ovo značajno pitanje (**pružaoci podrške za koje je ovo značajno pitanje**).

13 Dva pitanja su bila: (1) „Neki ljudi misle da bi pridruživanje država Zapadnog Balkana EU bilo dobro, dok drugi misle da bi to bilo loše. Šta je od sledećeg najbliže vašem stavu?“ i (2) „Da li mislite da bi u celini bilo dobro ili loše ako bismo videli proširenje EU pridruživanjem / pristupanjem država Zapadnog Balkana kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija / Evropskoj uniji?“

- Većina ljudi (54 procenta ukupnog uzorka) za koje je pitanje pridruživanja država Zapadnog Balkana EU ima mali značaj. Iako ovi ljudi nemaju čvrsta uverenja o tom pitanju, oni izražavaju stavove kada im se postavi pitanje. U ovu grupu spadaju i ispitanici koji su izrazili stav, ali su rekli da nisu sigurni koliko je to pitanje važno za njih.¹⁴
- Od ovih ispitanika za koje je ovo pitanje manjeg značaja, 18 procenata je uglavnom za pridruživanje Zapadnog Balkana EU (**pružaoci podrške za koje ovo nije značajno pitanje**), dok 36 procenata pokazuje određenu zabrinutost (**protivnici za koje ovo nije značajno pitanje**).
- Grupa ljudi (19 procenata ukupnog uzorka) koji **nisu sigurni** ili nemaju mišljenje o pitanju pridruživanja država Zapadnog Balkana EU.

TABELA 1

Profili na osnovu stavova i značaja pitanja proširenja EU na Zapadni Balkan

		STAVOVI O PRISTUPANJU DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA EU		
		Veoma/prilično dobar	Veoma/prilično loš	Ne znam
Značaj pitanja pridruživanja država Zapadnog Balkana EU	U nekoj meri / značajno bi uticalo na moj život	4% (Pružaoци podrške za koje je ovo značajno pitanje)	22% (Protivnici za koje je ovo značajno pitanje)	19% (Nisu sigurni)
	Ne bi uticalo značajno / uopšte na moj život / Ne znam	18% (Pružaoци podrške za koje ovo nije značajno pitanje)	36% (Protivnici za koje ovo nije značajno pitanje)	

Da bi se uzele u obzir i nijanse u stavovima ljudi u pogledu pridruživanja država Zapadnog Balkana EU, kao i razlike u stavovima širom Francuske, u ostatku ovog izveštaja pravimo razliku između ispitanika i učesnika u fokus grupama na osnovu njihovog stava o ovom pitanju, kao i u kojoj meri je ovo pitanje značajno za njih. Pravimo razliku između ovih grupa, od kojih svaka predstavlja znatan deo francuskog stanovništva, prema njihovom stavu i shvatanju važnosti da li države Zapadnog Balkana treba da se pridruže EU ili ne:

- Protivnici kojima je ovo značajno pitanje** (22 procenta ukupnog uzorka);
- Protivnici kojima ovo nije značajno pitanje** (36 procenata ukupnog uzorka);
- Pružaoци podrške** (22 procenta ukupnog uzorka bez obzira na značaj pitanja, kombinujući pružaoce podrške kojima je ovo pitanje značajno i one kojima nije)
- Grupa neodlučnih** učesnika (19 procenata ukupnog uzorka).

14 Ovo možemo tretirati kao prepoznatljiv odgovor „Ne znam“ u pogledu značaja pitanja, ili ga možemo smatrati izrazom niskog nivoa značaja u celini. Čini se da je ovo poslednje opravdano: ako osoba kaže „Ne znam“, ne oseća da je pitanje važno ili ne želi da se detaljno bavi istim.

2. STAVOVI O PROŠIRENJU EU NA ZAPADNI BALKAN U VEĆOJ MERI ODRAŽAVAJU OPŠTE MIŠLJENJE O EU NEGO KONKRETNE BRIGE ILI ZNANJE

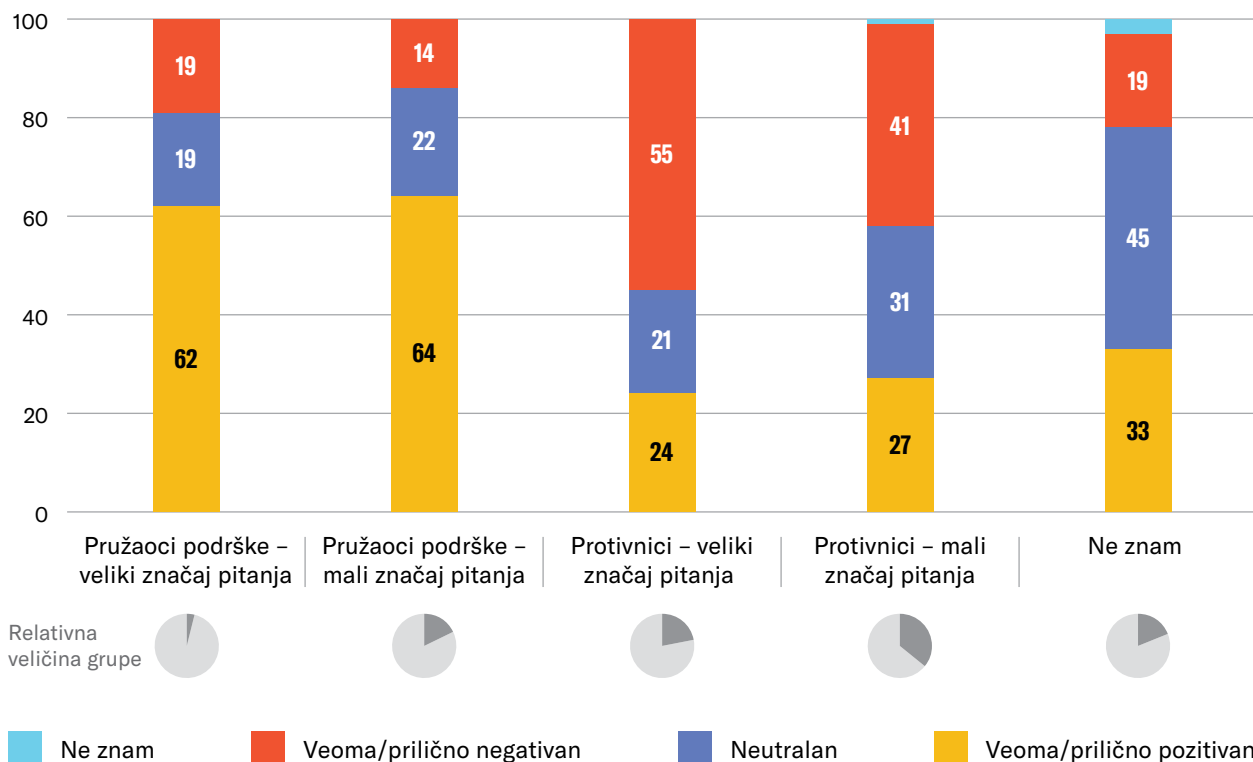
U Francuskoj su stavovi o pitanju da li bi države Zapadnog Balkana trebalo ili ne bi trebalo da se pridruže EU najbliže povezani sa opštim stavovima ljudi prema EU i emocijama koje zastupaju izabrani političari. U slučaju većine učesnika u ispitivanju njihov stav po tom pitanju nije bio toliko povezan sa nivoom znanja, konkretnim iskustvima ili stereotipima o državama Zapadnog Balkana koje bi potencijalno mogle da se pridruže EU. Umesto toga, stavovi o proširenju EU na Zapadni Balkan bili su najuže povezani sa opštijim procenama stanja u EU, njenom budućnošću, proširenjem EU uopšte, kao i sa tim koliko su ljudi osećali da su interesi Francuske zastupljeni u EU.

Među ispitanicima u istraživanju, oni koji nisu odobrali pridruživanje država Zapadnog Balkana EU imali su tendenciju da imaju mnogo negativniji pogled na Uniju od onih koji su odobrali proširenje EU u regionu. Svaki drugi protivnik je imao prilično ili vrlo negativan stav o EU (55 procenata među onima za koje je to pitanje izuzetno značajno i 41 procenat među protivnicima kojima ovo pitanje nije značajno, Grafikon 4). Suprotno tome, blizu dve trećine pružalaca podrške - bez obzira na to koliko im je ovo pitanje značajno - rekli su da imaju vrlo ili prilično pozitivan stav o EU (između 62 i 64 procenta), u poređenju sa samo četvrtinom protivnika (24 i 27 procenata, u zavisnosti od značaja pitanja).

GRAFIKON 4

Stav o Evropskoj uniji, prema stavovima prema proširenju EU na Zapadni Balkan

Stav o Evropskoj uniji među grupama sa različitim stavovima i prema značaju koji pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan ima za njih (u%), N = 2.025 ispitanika

Preciznije, oni koji se protive proširenju EU na Zapadni Balkan i donekle oni koji nisu sigurni u svoje mišljenje o tom pitanju su češće odgovarali da su evropske integracije otišle predaleko, od onih koji su bili za (56 procenata, u poređenju sa samo 11 procenata među onima koji odobravaju). Osećaj da su evropske integracije otišle predaleko jasno su izrazili protivnici u fokus grupama. Njihovi stavovi su se uglavnom zasnivali na percepciji da postoje ozbiljni problemi sa kohezijom i saradnjom između trenutnih država članica EU.

Trenutna zdravstvena kriza koju je izazvao virus COVID-19, kao i prethodne evropske dužničke krize, kao i politička neslaganja zbog migracija, postavili su ove probleme u prvi plan. Učesnici fokus grupa

koje su okupile protivnike proširenja EU ponovili su argumente koje je Emmanuel Macron koristio u govoru na samitu o Zapadnom Balkanu 2018. godine¹⁵: njihov stav je bio da EU treba da rešava nedavne krize i probleme u okviru trenutne grupe država članica prvo, pre uvođenja novih država u uniju.

„Mislim da je teško da se u Evropi uspostavi jedinstvo. Stoga, ako bismo imali nove države, mislim da bi to dodatno otežalo stvari. (...) Mislim da bi za sada trebalo da se uskladimo i ujediniamo pre nego što prihvatimo nove države.“

— Madeleine, 29, protivnici za koje je ovo pitanje značajno

15 Radosavljevic, Z. & Morgan, S. (2018). 'The Brief – Macron pulls the Balkan rug.' EURACTIV, 25. april 2018. Dostupno na <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/the-brief-macron-pulls-the-balkan-rug>

„U ovom trenutku, posebno sa zdravstvenom krizom koja nas je pogodila, mislim da smo zaista periodu u kom moramo malo da kočimo.“

— Carine, 53, protivnici za koje je ovo pitanje značajno

„Ako se kriza još pogorša, da, ako se pogorša, pa, mislim, zašto ne bismo, pre svega, okupili Evropu kakva je sada sa brojem država koje su trenutno u Evropi, pre nego što poželimo dobrodošlicu drugim državama? Da, jer one bi mogle da se pridruže sa svim svojim problemima.“

— Cecile, 47, protivnici za koje ovo pitanje nije značajno

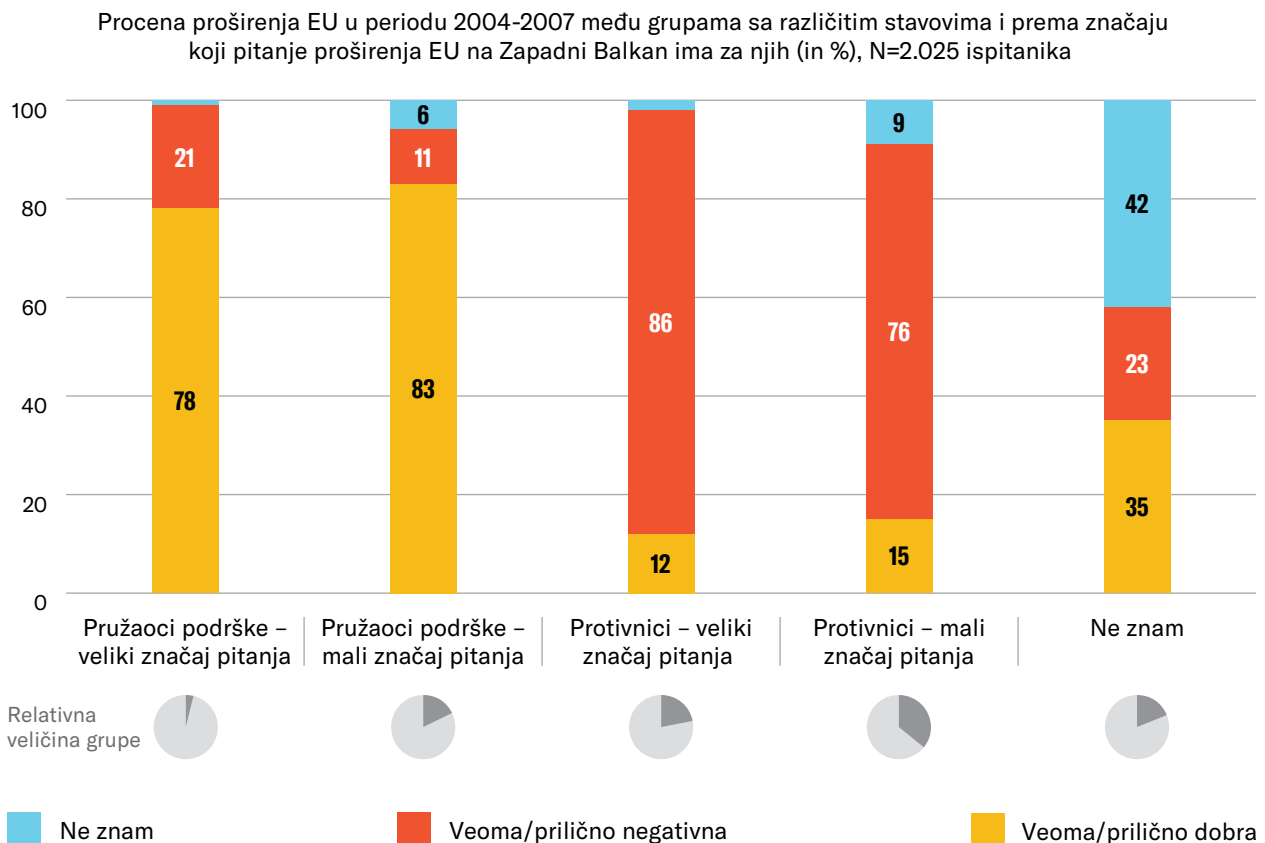
Iako je ovo bio opšti stav koji se odnosio na stanje i budućnost EU u celini, nekoliko učesnika je takođe objasnilo kako je ova percepcija eksplicitno i direktno uticala na njihove stavove u vezi sa proširenjem EU na Zapadni Balkan.

„Znam da je u toku diskusija o Balkanu i njihovom članstvu, ali ne verujem da bi trenutno bilo dobro da ih primimo. Možda za 10 godina. Ali u trenutnoj situaciji sa COVID-om, dovoljno je teško da upravljamo našim državama, a kamoli da upravljamo i drugim državama koje bi nam se pridružile.“

— Valerie, 29, grupa neodlučnih

GRAFIKON 5

Procena proširenja EU u periodu 2004-2007, prema stavovima prema proširenju EU na Zapadni Balkan¹⁶

¹⁶ Formulacija pitanja: „Između 2004. i 2007. godine, dvanaest novih članica pridružilo se Evropskoj uniji (Bugarska, Kipar, Češka, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Malta, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija). Da li je po vama ovo bilo prilično dobro ili loše za EU?“

Protivnici su imali tendenciju da negativno ocenjuju prethodne runde proširenja EU. Ogromna većina onih koji su se protivili pridruživanju država Zapadnog Balkana EU takođe smatra da je pridruživanje dvanaest država Evropskoj uniji u periodu između 2004. i 2007. bilo loše za EU (između 76 i 86 procenata u zavisnosti od značaja ovog pitanja za njih, Grafikon 5). Među učesnicima fokus grupa u grupama protivnika, kako onih za koje je ovo značajno pitanje tako i onih za koje ovo pitanje nije značajno, postojalo je opšte slaganje da je EU funkcionisala bolje i da će funkcionisati bolje u budućnosti - kada je ograničena na manje država članica.

Razlozi za ove negativne stavove o prethodnim krugovima proširenja EU i dodatnim državama koje se pridružuju EU su različiti. U fokus grupama su neki rekli da je proširenje EU preuranjeno i da je EU pokušala prerano da integriše previše aspekata upravljanja, posebno u pogledu ekonomskih pitanja. Drugi su generalno smatrali da postoji previše razlika između država članica da bi mogle da uspostave koheziju u pogledu kulturoloških, ekonomskih i strateških pitanja i da će cela ideja o EU funkcionisati samo sa manjim brojem država.

„Moje lično gledište je da je Evropa želela da sve uradi vrlo brzo - ekonomsku, socijalnu, kulturnu, vojnu Evropu - sve odmah. I danas sa ovim iskustvom, - nisam vizionar, nisam političar - ali mislim da je možda trebalo da imamo ekonomsku Evropu pre svega sa pet, šest, sedam, osam država koje bi ekonomski gledano mogle da funkcionišu, a zatim kulturološku Evropu sa 18 država, vojna Evropa bi bila još veća. (...) Zašto smo tako brzo krenuli napred?“

— Pierre, 65, protivnici za koje ovo pitanje nije značajno

„Previše je razlika. Na primer, što je više država, to smo više različiti.“

— Sebastien, 38, protivnici za koje je ovo pitanje značajno

Iako je jedan broj onih koji ne odobravaju proširenje EU na Zapadni Balkan izrazio nedostatak poverenja u izabrane predstavnike uopšte, pružaoci podrške su smatrali da su uopšteno dobro predstavljeni u EU i od strane izabranih evropskih političara.

„Mislim da već postoji puno država članica. Trudim se da ne budem negativan, ali mislim da je to komplikovano. Što više država postoji, to je složenije. Mislim da postoji puno razlika i neslaganja između različitih država (...) Konkretno, na nivou Evrope imamo toliko država koje su tako različite.“

— Thierry, 34, protivnici za koje ovo pitanje nije značajno

To je u potpunoj suprotnosti sa stavovima onih koji podržavaju pridruživanje država Zapadnog Balkana EU. Iz ove grupe, oko 80 procenata ispitanika veruje da su prethodne runde proširenja EU bile prilično ili vrlo doba stvar za EU (Grafikon 5) - iako su neki pružaoci podrške priznali da su i sami bili zabrinuti pre proširenja. Učesnici fokus grupa koji su zastupali pružaoc podrške su objasnili da se zalažu za pridruživanje država Zapadnog Balkana EU zbog nade da će dodatne države članice EU ojačati uniju u celini, geopolitički i ekonomski.

„Želimo ekonomski uticaj. Ako želimo ovo, moramo da se držimo zajedno.“

— Gerard, 62, grupa pružalaca podrške

„Ujedinjenu Evropu nije lako stvoriti, ali snažna, globalna Evropa može biti dobra.“

— Juliette, 29, grupa pružalaca podrške

„Mislim da moramo da sagledamo geopolitičku perspektivu. Što smo jači, to ćemo biti uspešnji u suprotstavljanju Kini, SAD itd.“

— Marie-Laure, 44, grupa pružalaca podrške

Pored opštih ocena stanja u EU i mišljenja o proširenju EU, stavovi u vezi sa mogućim pridruživanjem država Zapadnog Balkana takođe su zavisili od toga da li te osobe smatraju da imaju adekvatne političke predstavnike, a posebno da li imaju adekvatne predstavnike kao građani EU. Iako je jedan broj onih koji ne odobravaju proširenje EU na Zapadni Balkan izrazio nedostatak poverenja u izabrane predstavnike uopšte, pružaoci podrške su smatrali da su uopšteno dobro predstavljani u EU i od strane izabranih evropskih političara.

U grupi protivnika u najširem smislu, ali posebno među onima za koje je pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan značajno, osećalo se nezadovoljstvo u pogledu donošenja odluka o evropskim pitanjima i nedostatak poverenja u izabrane predstavnike. Polovina svih protivnika za koje ovo nije značajno pitanje i 63 procenata protivnika za koje je ovo značajno pitanje smatrali su da su francuski interesi loše predstavljani u EU (Grafikon 6). Razlog za to može delimično da bude osećaj nedostatka političke kontrole nad donošenjem odluka u Evropi, a to osećanje je jasno izraženo u fokus grupama:

„Šta se dogodilo poslednji put kada je održan referendum o Evropskoj uniji? Ljudi su glasali ne. A šta je rekao predsednik? Rekao je da. Pa, kako možemo da verujemo našim političkim predstavnicima. Postoji kriza evropske demokratije. (...) Imamo ovu krizu: nedostaje nam poverenja u naše vlasti.“

— Monique, 25, protivnici za koje je ovo pitanje značajno

Suprotno tome, velika većina onih koji se zalažu za pridruživanje država Zapadnog Balkana EU (između 75 i 83 procenta u zavisnosti od značaja ovog pitanja za njih, Grafikon 6) i takođe mnoštvo onih koji nisu bili sigurni u vezi sa tim pitanjem, smatraju da su interesi Francuske dobro zastupljeni u EU (45 procenata). Za razliku od grupa koje ne odobravaju, među grupama pristalica postoji jasan konsenzus da izabranim evropskim predstavnicima može da se veruje da će doneti odluke o kompleksnim pitanjima poput proširenja EU u ime građana.

„Ne verujemo da bi trebalo da odlučujemo da li se neka zemlja pridružuje ili ne. Parlament čine predstavnici naših država“.

— Julien, 39, grupa pružalaca podrške

„To su ti evropski političari, oni raspravljaju o zakonima i budžetu, pa je na njima da odluče. Oni su ljudi koji su mnogo bolje upoznati s tom temom, znaju šta su geopolitički subjekti, znaju koji su izazovi, pa se ja zalažem da je na njima da odluče. To je deo njihove uloge.“

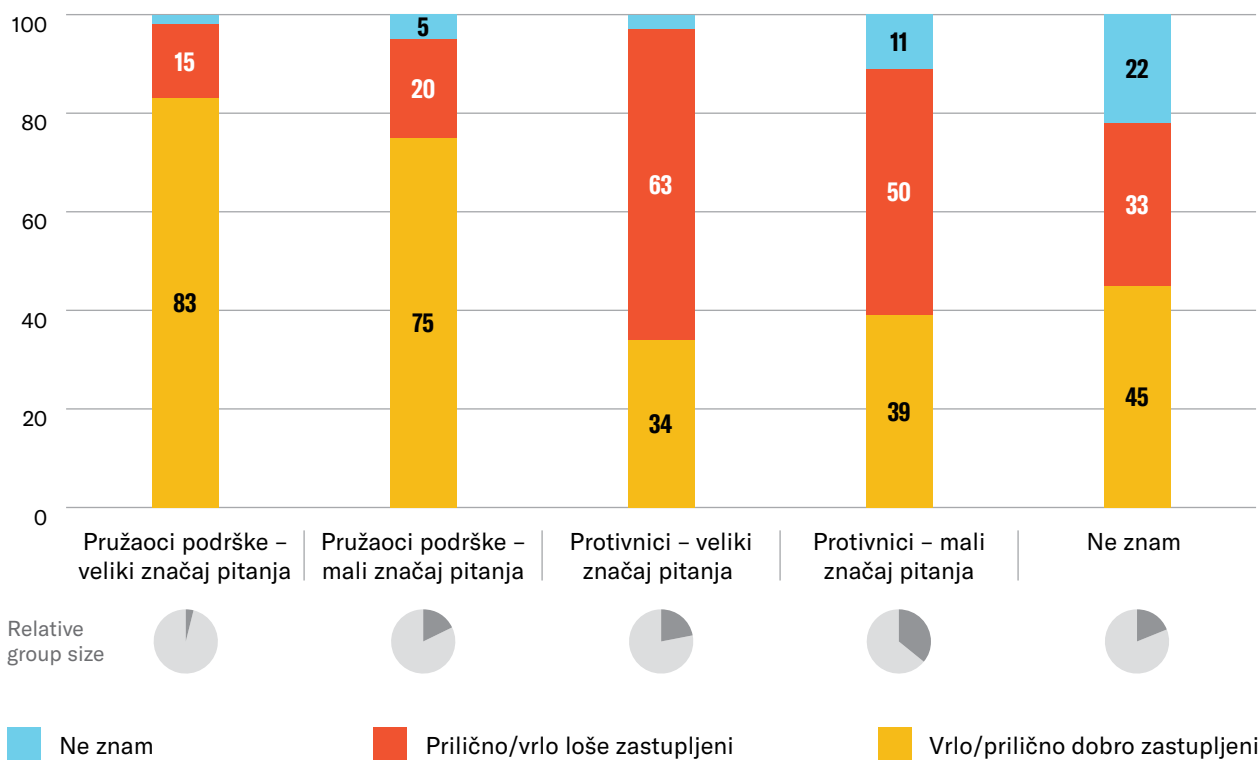
— Luc, 49, grupa neodlučnih

Za razliku od grupa koje ne odobravaju, među grupama pristalica postoji jasan konsenzus da izabranim evropskim predstavnicima može da se veruje da će doneti odluke o kompleksnim pitanjima poput proširenja EU u ime građana.

GRAFIKON 6

Mišljenja o tome kako su zastupljeni interesi Francuske u EU, prema stavovima prema proširenju EU na Zapadni Balkan¹⁷

Mišljenja o tome kako su zastupljeni interesi Francuske u EU među grupama sa različitim stavovima i prema značaju koji pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan ima za njih (u %), N=2.025 ispitanika

Iako opšti stavovi o EU i stepen poverenja u političke procese igraju značajnu ulogu u oblikovanju francuskog javnog mnjenja o procesu proširenja EU na Zapadni Balkan, drugi faktori nemaju tu ulogu. Što je najvažnije, količina činjeničnog znanja ispitanika o državama u ovom regionu i o procesu proširenja nije uticala na njihovo ocenjivanje ovog pitanja.

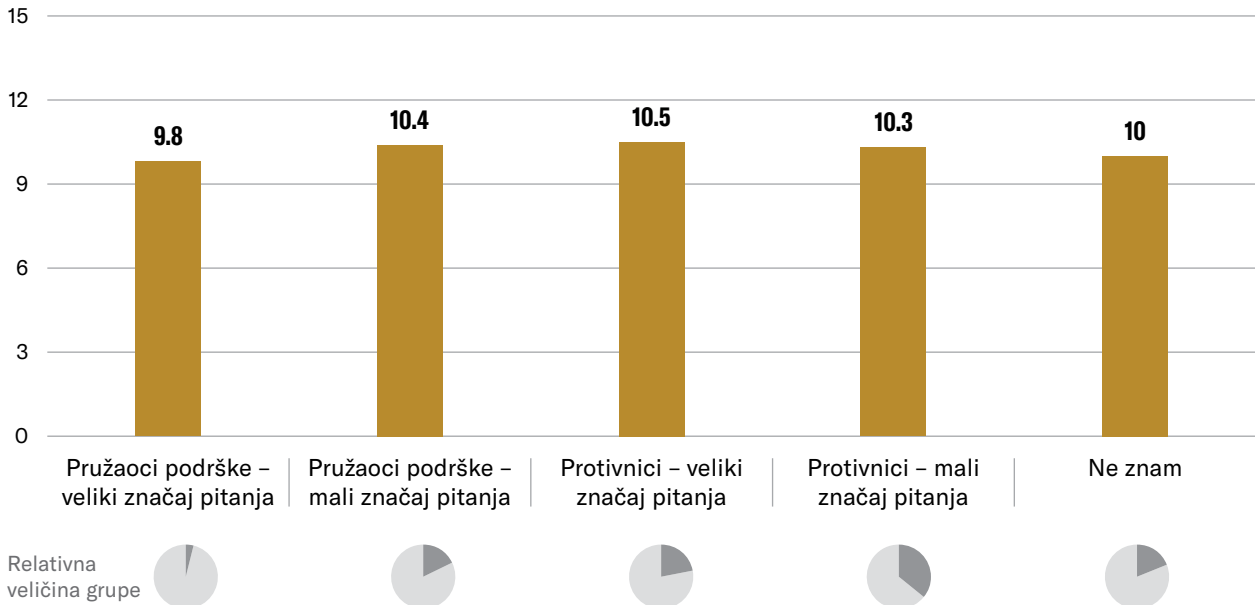
U proseku, pružaoци podrške, protivnici, kao i oni koji su rekli da nisu sigurni šta misle o ovom pitanju su svi postigli slične rezultate pri odgovaranju na širok spektar pitanja koja su proveravala činjenično znanje ispitanika (Grafikon 7). Ovo je očekivano s obzirom na mali značaj ovog pitanja i nivo u kom latentna i uopštenija osećanja prema EU i proširenju EU utiču na stavove.

¹⁷ Formulacija pitanja: „Koliko su dobro ili loše po vašem mišljenju zastupljeni interesi Francuske u Evropskoj uniji?“

GRAFIKON 7

Poznavanje Zapadnog Balkana i procedure proširenja prema stavovima prema proširenju EU na Zapadni Balkan¹⁸

Prosečan broj tačnih odgovora na testu znanja sa 15 tvrdnji sa „tačno/netačno” opcijama, među grupama sa različitim stavovima i prema značaju koji pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan ima za njih, N=2.025 ispitanika

Slično tome, male su razlike u stavovima prema državama Zapadnog Balkana koje pristupaju EU u skladu sa demografskim faktorima u francuskoj populaciji. Pol i uzrast imaju malo uticaja na stavove o ovom pitanju, gde su žene i mladi više skloni da kažu kako nisu sigurni u svoj stav nego muškarci. Stariji ljudi su nešto skloniji izražavanju strogih stavova o ovom pitanju nego mladi, i češće izražavaju protivljenje, dok mlađi ljudi češće odobravaju. Osim toga, suprotno drugim pitanjima u vezi sa EU, postoji vrlo mala veza između nivoa obrazovanja i stavova o proširenju EU na Zapadni Balkan, gde oni

koji to odobravaju imaju u proseku nešto viši nivo obrazovanja.

Lična iskustva u vezi sa jednom ili više država Zapadnog Balkana imaju potencijal da utiču na stavove o tome da ove države postanu EU članice, ali nije jasno koliko to nešto menja generalno u francuskoj javnosti. Mali broj ljudi u Francuskoj ima lična iskustva u vezi sa Zapadnim Balkanom: samo jedna od deset osoba (10 procenata) je bar jednom putovala u neku od tih država, a tek nešto preko jedne od šest osoba (18 procenata) poznaje lično nekog iz ovog regiona.

18 Indeks tačnih odgovora na tačno/netačno pitanja o sledećim tvrdnjama: (i) „Odluka o pridruživanju Evropskoj uniji može se doneti samo za sve države kandidate Zapadnog Balkana zajedno. Odluke se ne donose za svaku državu posebno.“, (ii) „Ako države Zapadnog Balkana pristupe Evropskoj uniji, to znači da Turska takođe automatski pristupa Evropskoj uniji.“, (iii) „Čak i ako bi Francuska glasala protiv ulaska novih država u Evropsku uniju, većina drugih država članica EU bi mogla da nadglasa francusku poziciju u Evropskom savetu.“, (iv) „Ukupan broj stanovnika Crne Gore, Srbije, Severne Makedonije, Albanije, Bosne i Hercegovine i Kosova je otprilike sličan broju stanovnika Francuske.“ i (v) „Od navedenih država, odaberite sve one za koje mislite da su trenutno države članice Evropske unije.“ Hrvatska, Nemačka, Irska, Norveška, Srbija, Slovačka, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo, Albanija, Bosna, Nijedna od navedenih

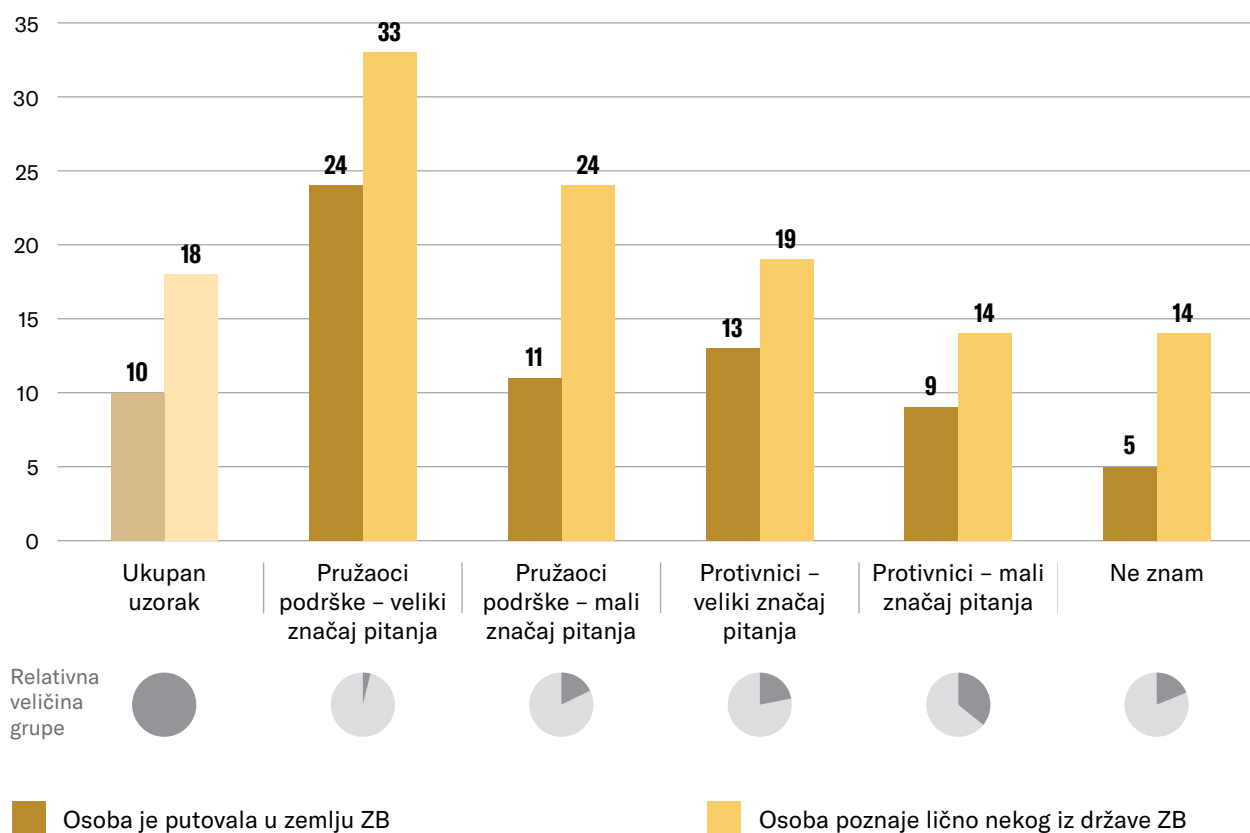
Ispitanici koji podržavaju proširenje EU na Zapadni Balkan su češće izjavljivali da znaju nekog iz tog regiona (između 24 i 33 procenta pružalaca podrške, u poređenju sa 14 do 19 procenta protivnika i onih koji nisu sigurni) ili da su putovali tamo (24 procenta među pružaocima podrške za koje je ovo značajno

pitanje, u poređenju sa samo 5 do 9 procenta protivnika i onih koji nisu sigurni, Grafikon 8), ali su učesnici u fokus grupama iznosili razne vrste ličnih iskustava bez obzira na njihove stavove o ovom pitanju.

GRAFIKON 8

Lična iskustva sa Zapadnim Balkanom, prema stavovima prema proširenju EU na Zapadni Balkan¹⁹

Lična iskustva sa državama Zapadnog Balkana, među grupama sa različitim stavovima i prema značaju koji pitanje proširenja EU na Zapadni Balkan ima za njih (u %), N=2.025 ispitanika

19 Formulacija pitanja: (i) „Da li ste ikada putovali u neku od sledećih država: Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija ili Srbija?“ i (ii) „Da li lično poznajete bilo koga ko je iz neke od sledećih država: Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija ili Srbija?“

3. PRUŽAOCI PODRŠKE I PROTIVNICI IMAJU SLIČNE RAZLOGE ZA ZABRINUTOST U VEZI SA ZAPADNIM BALKANOM, ALI REŠENJA VIDE DRUGAČIJE

Što se tiče specifičnih evaluacija država Zapadnog Balkana, osobe sa različitim stavovima prema proširenju EU na ovaj region imaju slične brige u vezi sa tim. Učesnici u ovom istraživanju—bez obzira na njihove stavove i podršku—navodili su, na primer, ekonomske nejednakosti u uniji, potencijalnu migraciju radne snage i njen uticaj na ekonomiju Francuske, i probleme u vezi sa demokratskom stabilnošću država Zapadnog Balkana i EU kao celine.

I pored toga, pružaoci podrške i protivnici su pokazali jasne razlike u tome kako ocenjuju te brige i kako misle da EU generalno treba da ih rešava. U osnovi, oni koji podržavaju pridruživanje država Zapadnog Balkana EU, veruju da EU može da se nosi sa tim izazovima, dok oni koji su protiv su manji optimisti po pitanju sposobnosti integracije država Zapadnog Balkana. Ovo dalje pokazuje kako su stavovi po ovom pitanju u velikoj meri povezani sa opštom procenom stanja u EU, a ne toliko sa stereotipima i problemima koji su specifični za države Zapadnog Balkana.

U okviru širokog spektra stavova u Francuskoj, postoji osećaj da je proširenje EU na Zapadni Balkan korisnije za države u tom regionu nego za EU i njene države članice. U svim fokus grupama, bez obzira na stavove o ovom pitanju, učesnici su se složili da bi Albanija, Srbija, Bosna i Hercegovina, Kosovo Crna Gora i Severna Makedonija više dobili od članstva u EU u smislu njihovih ekonomskih mogućnosti, demokratskog razvoja i opšte stabilnosti s obzirom na tenzije i sukobe u prošlosti, nego što bi EU dobila proširenjem na taj region.

„Možda je to korisnije za njih nego za nas.“

— Elise, 59, grupa pružalaca podrške

„To bi bilo u njihovom interesu. Ne vidim nikakav interes za nas.“

— Carine, 53, protivnici za koje je ovo pitanje značajno

I dok je argument da bi države Zapadnog Balkana dobile više svojom integracijom u EU nego sadašnje države članice bio povod za brigu među protivnicima proširenja, pružaoci podrške su to videli kao još jedan razlog za odobravanje. Po njihovom mišljenju, EU je dužna da podrži države Zapadnog Balkana, a mnogi su se složili da će jačanje regiona kao celine na kraju biti u interesu EU.

Na osnovu prethodnih iskustava, na primer sa Portugalijom, pružaoci podrške proširenju su bili optimisti po pitanju sposobnosti EU da obezbedi i podigne životni standard u ovim državama. S druge strane, protivnici veruju da s obzirom na trenutno stanje, EU nema kapacitet da prihvata nove članice, naročito ne one kojima bi bilo potrebno mnogo podrške i subvencija (Tabela 4).

TABELA 4

Objašnjenja briga koje su naveli pružaoci podrške i protivnici, a koje se odnose na ekonomski uticaj, mir i stabilnost

	PRUŽAOCI PODRŠKE	PROTIVNICI
Ekonomski uticaj	<p>„Ako ove države pristupe EU, to bi omogućilo njihov ekonomski razvoj.“ — Julien, 39, grupa pružalaca podrške</p> <p>„Mislim da bi to bilo novo tržište ili grupa novih tržišta za Evropsku uniju. (...) Mogli bismo da gradimo u ovim državama. Gradnja i razvoj, takođe i radna snaga, sa geografskog stanovišta, mislim da bi to bilo idealno.“ — Christophe, 46, grupa pružalaca podrške</p>	<p>„Morali bismo da pomažemo njihovu ekonomiju, i kao rezultat toga, našli bismo se u poziciji gde mi plaćamo još više, a naš budžet je već tanak.“ — Fleur, 48, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p> <p>„Kad su u pitanju države Balkana, pa, vrlo je moguće da one jednog dana budu u krizi jer su ekonomski slabe, tako da ako dođe do krize u ovim državama, očigledno je da će Francuska biti jedna od evropskih država koje će morati najviše da im pomognu i koje će morati više da se zaduže.“ — Aimee, 18, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p>
Migracija radne snage i uticaj na poslove	<p>„Mislim da je konkurencija zdrava i ako one postanu članice Evropske unije, to znači, kako se kaže, da to može biti obostrano korisna situacija u smislu razmene. Da, u redu, prvo što vidimo je jeftina radna snaga i uplašimo se za naša radna mesta, ali mi imamo inženjere koji će ići u ove države u svakom slučaju da razvijaju biznis. Mislim da je to generalno korisna situacija za sve.“ — Julien, 39, grupa pružalaca podrške</p>	<p>„A puno njih [državljana država Zapadnog Balkana] bi se preselilo na zapad. To bi takođe bio problem. Oni to već rade u izvesnoj meri. Mislim da bi se to dodatno pogoršalo.“ — Nicolas, 47, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno</p> <p>„Ono čega se ja još plašim je da ove države koje imaju niži životni standard od našeg — da će se naše kompanije preseliti u ove države da bi mogle da imaju koristi od jeftine radne snage.“ — Matthieu, 69, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p> <p>„Sigurna sam da će se određeni broj kompanija preseliti ako se ove države pridruže. Neke kompanije će se preseliti. (...) To što su se druge države Istočne Evrope pridružile EU imalo je uticaja na veliki broj Francuza.“ — Valerie, 29, grupa onih koji nisu sigurni</p>

	PRUŽAOCI PODRŠKE	PROTIVNICI
Demokratski razvoj	<p>„Takođe, to bi u Evropu dovelo nešto nestabilniju grupu društava koja bi nadamo se, postala stabilnija pored ostalih stabilnih.“ — Elise, 59, grupa pružalaca podrške</p> <p>„To bi dovelo do veće demokratije i bilo bi korisno za Evropu ako bi ove države išle u pravom smeru.“ — Julien, 39, grupa pružalaca podrške</p>	<p>„Mi ćemo pomoći državi. (...) A ako pomognemo državi, s obzirom na korupciju koja postoji danas, ne mislim da bi i stanovništvo neophodno imalo koristi od te pomoći.“ — Nicolas, 47, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno</p> <p>„Ima nedostataka i sa stanovišta demokratije. Ljudska prava se ne poštuju uvek, a ove države su ogrezle u mafiju i korupciju. (...) Da bismo pomogli njihovim institucijama da funkcionišu, da, mislim da bismo morali više da platimo.“ — Fleur, 48, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p>
Mir i stabilnost	<p>„Ja sam za (...) jer bi to obezbedilo stabilnost na Balkanu. I omogućilo bi Evropi da postane bolja i da bude uspešnija.“ — Christophe, 46, grupa pružalaca podrške</p> <p>„Dosta država, ako pogledamo njihovu istoriju, vidimo da su postizale mir nakon što su se pridružile Evropi, i to je odličan argument. (...) Ja mislim da bi to bilo korisno za njih i za EU, nada u postizanje mira i stabilnosti.“ — Julien, 39, grupa pružalaca podrške</p>	<p>„Kada se govori o Balkanu, uvek pomislim na tenzije. (...) Vidim to kao potencijalan izvor tenzija. Ovo su države koje se uvek međusobno glože i ukoliko iz bilo kog razloga situacija iznenada bukne to se pretvori u pravi sukob.“ — Pierre, 65, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p>

Protivnici za koje ovo pitanje jeste i oni za koje nije značajno, kao i oni koji nisu sigurni u svoj stav o proširenju EU na Zapadni Balkan, imaju slične brige—naročito u vezi sa mogućim ekonomskim posledicama proširenja za EU i njene države članice. I dok se neki nadaju da pridruživanje država Zapadnog Balkana može da ispadne korisno za trgovinu u EU ili za jačanje jedinstvene valute, sa izuzetkom onih koji podržavaju proširenje, velika većina učesnika je izrazila zabrinutost zbog mogućeg uticaja proširenja EU na Zapadni Balkan na evropsku i francusku ekonomiju.

Učesnici u grupama koje su protiv i oni koji nisu sigurni brinuli su o masovnoj migraciji radne snage sa Zapadnog Balkana u Francusku, o preseljenju

radnih mesta iz Francuske u ovaj region, i o pritisku na budžet EU i, u krajnjoj liniji, na budžet Francuske. Naročito je mogući gubitak radnih mesta u Francuskoj bila glavna i često lična briga, gde su neki učesnici te brige vezivali direktno za ličnu finansijsku situaciju. Neki učesnici su takođe vezivali svoju zabrinutost zbog proširenja EU na Zapadni Balkan za iskustva nedavne evropske dužničke krize, uz tvrdnje

Nasuprot ekonomskim problemima, čini se da kulturološke brige nisu bitan razlog za protivljenje integraciji Zapadnog Balkana u EU.

da će, kao i u slučaju Grčke, nove države članice možda upasti u finansijske poteškoće i primorati Francusku da doprinese više budžetu EU kako bi se finansirale subvencije i buduća finansijska pomoć.

Nasuprot ekonomskim problemima, čini se da kulturološke brige nisu bitan razlog za protivljenje integraciji Zapadnog Balkana u EU. Iako su učesnici u različitim fokus grupama navodili razne stereotipe u vezi sa kriminalitetom, nivoom korupcije, kulturnim jedinstvom i religijskim tenzijama u državama Zapadnog Balkana, za većinu učesnika one nisu igrale veliku ulogu u njihovoj oceni potencijalnog proširenja EU na ovaj region. Samo nekoliko učesnika, i to onih iz grupe protivnika za koje je ovo značajno pitanje, povezivalo je ove probleme sa svojim stavom o tome da li države Zapadnog Balkana treba da se pridruže EU ili ne.

„Mislim da tu postoji ogromna količina korupcije. Mislim da je to vrlo jasno. I mislim da to nije dobro za okolne države i da ne bi bilo dobro za nas.“

— Nicolas, 47, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno

Nasuprot sličnim brigama, postoji i par prednosti koje ljudi vide kao potencijalnu korist bez obzira na njihove stavove o proširenju EU na Zapadni Balkan. U svim fokus grupama, učesnici su prepoznali da bi integracija država Zapadnog Balkana u EU donela neke geopolitičke prednosti (Tabela 5)—naročito nakon što su videli geografski položaj ovih država na mapi u odnosu na sadašnje države članice EU.

U svim fokus grupama, učesnici su prepoznali da bi integracija država Zapadnog Balkana u EU donela neke geopolitičke prednosti. Ovo važi čak i za učesnike u grupama koje se protive: kada im je pokazana mapa Evrope sa označenim sadašnjim državama članicama, veliki broj učesnika je bio iznenađen da države Zapadnog Balkana još uvek nisu članice EU.

Ovo važi čak i za učesnike u grupama koje se protive: kada im je pokazana mapa Evrope sa označenim sadašnjim državama članicama, veliki broj učesnika je bio iznenađen da države Zapadnog Balkana još uvek nisu članice EU.

Učesnici su objasnili da bi, geopolitički gledano, članstvo u EU zaštitilo taj region od štetnog ruskog, kineskog, pa čak i američkog uticaja. Za neke, dovođenje država Zapadnog Balkana u EU bi čak bilo ispravljanje „geografske greške“. Pre svega, ovaj poslednji deo geopolitičkog argumenta takođe odvaja države Zapadnog Balkana od drugih kandidata za pristupanje, pre svega Turske.

TABELA 5

Reakcije na mapu Evrope sa sadašnjim državama članicama i državama Zapadnog Balkana označenim različitim bojama

GRUPA PRUŽALACA PODRŠKE	GRUPA PROTIVNIKA ZA KOJE JE OVO PITANJE ZNAČAJNO
<p>„Njihov geografski položaj ih stavlja u centar Evrope. Oni su u potpunosti članovi Evrope; moraju da budu.“ — Juliette, 29, grupa pružalaca podrške</p> <p>„Ne želite da ih [Zapadni Balkan] Rusi uzmu pod svoje, zar ne? Da, sa Rusima se nikad ne zna. Mislim da je mnogo bolje da su sa nama, nego protiv nas.“ — Elise, 59, grupa pružalaca podrške</p>	<p>„Ako prosuđujemo sa geografskog aspekta, vrlo je očigledno da oni treba da budu deo Evrope.“ — Sebastien, 38, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno</p> <p>„Geografski govoreći, da apsolutno. Oni su Evropljani.“ — Nicolas, 47, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno</p>
GRUPA ONIH KOJI NISU SIGURNI NIJE	GRUPA PROTIVNIKA ZA KOJE OVO PITANJE ZNAČAJNO
<p>„Da, ako smo prihvatili Bugarsku, bilo bi logično da i njih prihvatimo.“ — Yves, 35, grupa onih koji nisu sigurni</p> <p>„Veće jedinstvo, veći entitet može da znači da imamo veću snagu, da smo moćniji, bar bi nas tako video ostatak sveta. Tako da ako Donald Tramp pomisli da udari na nas, dva puta će razmisliti pre nego što to uradi jer imamo veće jedinstvo i jer je Evropa veća.“ — Francois, 48, grupa onih koji nisu sigurni</p>	<p>„Da, oni su u Evropi i u ovom slučaju smatram da je šokantno da oni nisu članovi Evropske unije kad pogledam ovu konkretnu mapu.“ — Fleur, 48, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p>

Drugi široko rasprostranjeni argumenti u korist integracije država Zapadnog Balkana u EU odnose se na potencijalno obogaćivanje kulturnog života u EU i nove mogućnosti za putovanja i turizam. Ovaj poslednji argument je bio naročito jasan učesnicima koji inače nisu bili sigurni u svoj stav o ovom pitanju, jer se direktno ticao njihovog ličnog iskustva sa ovim državama.

„Možda ove države mogu da nam donesu veliku dodatnu vrednost, mnogo kulture i slično.“
— Francois, 48, grupa onih koji nisu sigurni

„Možda bi to [bilo dobro] iz perspektive turizma. To su lepe države. Ako bismo svi putovali u te države, a njihova valuta je ista kao naša to bi bila prednost. Znači, dobro je za turizam.“
— Luc, 49, grupa onih koji nisu sigurni

Na kraju, učesnici su se takođe složili da nemaju dovoljno informacija o—i u određenom meri kontrole nad—procesom odlučivanja o daljem proširenju EU na Zapadni Balkan. Međutim, dok su se pružaoci podrške složili da postoji dovoljno raspoloživih informacija i da oni jednostavno nisu još došli do njih, protivnici i oni koji nisu sigurni u svoje mišljenje

o ovom pitanju smatraju da nemaju dovoljno informacija o procesima odlučivanja u EU (Tabela 6). Za neke učesnike, ovaj uočeni manjak informacija se vezivao za nedostatak kontrole nad ovim procesom i, u krajnjoj liniji, sa osećajem rezigniranosti u vezi sa ovim pitanjem.

TABELA 6

Stavovi u vezi sa informacijama o procesu odlučivanja u EU o proširenju EU na Zapadni Balkan

DOVOLJNO INFORMACIJA	NEDOVOLJNO INFORMACIJA
<p>„EU ulaže dosta napora u komunikaciju. U gradovima postoje informativni centri EU gde se mogu dobiti sve vrste informacija. Vi kao pojedinac morate uložiti napor i otići do te kancelarije. Postoji dosta komunikacije među državama, one ulažu napor.“</p> <p>— Gerard, 62, grupa pružalaca podrške</p>	<p>„Pa, mi ne znamo, problem je što ne znamo. Nemamo informacije. Dobijamo po neku informaciju ovde onde preko onog što možemo da vidimo na televiziji, ali to je sve što imamo. Pa, ja imam neki utisak, ali on nije zasnovan ni na čemu opipljivom.“</p> <p>— Pierre, 65, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno</p> <p>„Ne, većina nas čak ni ne zna šta se dešava, zašto bi nama dali moć odlučivanja.“</p> <p>— Margot, 65, grupa onih koji nisu sigurni</p> <p>„Ja lično ne razumem. Imam utisak da nemam kontrolu.“</p> <p>— Carine, 53, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno</p>

4. KOMUNIKACIJA TREBA PRE SVEGA DA ODGOVORI NA OPŠTE BRIGE U VEZI SA EU

Ovo istraživanje je pokazalo da su stavovi o proširenju EU na Zapadni Balkan prilično latentni. Ovo pitanje nije od značaja mnogim ljudima u Francuskoj. Slaganje ili neslaganje sa proširenjem na Zapadni Balkan se najviše vezuje za opšte ocene stanja u EU, utisak političke kontrole, i do određene mere, stavove prema prethodnim rundama proširenja EU, pre nego za činjenično znanje o Zapadnom Balkanu ili za konkretne brige koje imaju. Količina znanja o regionu ili o procesu pridruživanja EU imala je malo ili čak nije imala uopšte uticaja, i osim briga vezanih za ekonomske posledice, vrlo malo konkretnih briga specifičnih za Zapadni Balkan je imalo odlučujuću ulogu u formiranju stavova učesnika o ovom pitanju.

S obzirom koliko latentne brige, a ne činjenično znanje utiču na stavove u Francuskoj prema proširenju EU na Zapadni Balkan, mogućnosti da se stavovi o ovom pitanju promene su vrlo ograničene. Bez rešavanja opštih briga koje ljudi imaju o evropskom jedinstvu i budućnosti EU, biće teško ubediti one koji se protive proširenju EU zbog njegovih potencijalnih negativnih posledica za EU i Francusku u okviru EU. Na duže staze, najbolji put napred je da se odgovori na brige u pogledu budućnosti EU (počevši sa Konferencijom o budućnosti Evrope) i da se obezbedi da komunikacija o proširenju EU na Zapadni Balkan ne podstiče kod francuskih glasača negativne stavove o evropskom jedinstvu.

Jedan od načina da se ovo postigne jeste da komunikacija o ovom pitanju pruži transparentnost i obezbedi da se ljudi, ne samo u Francuskoj, osećaju

kao deo ovog procesa. Ovo može da uveri one koji se protive zbog nekih latentnih briga, kao i one koji nisu sigurni šta misle o ovom pitanju. To takođe može da reši problem uočenog nedostatka kontrole nad procesom odlučivanja koji je navođen u nekim fokus grupama. Informisanje ljudi o procesu pristupanja, o odgovarajućim kriterijumima za integraciju u EU i o tome koliko su pojedine države odmakle u ovom procesu je od posebnog značaja s obzirom da su u toku diskusije o potencijalnoj integraciji država Zapadnog Balkana u EU i da je to aktuelno političko pitanje u nekoliko država članica, ne samo u Francuskoj.

Nemački *Westbalkanregelung*—zakon koji dozvoljava državljanima država Zapadnog Balkana da dođu u Nemačku da rade i studiraju—ilustruje kako informisanje o zakonima i tekućoj politici može da utiče na stavove glasača u Francuskoj. Niko od učesnika u fokus grupama nije znao za ovaj zakon, ali kada su čuli o njemu, brojni učesnici u grupama pružalaca podrške, protivnika za koje je ovo pitanje značajno i onih koji nisu sigurni smatrali su da on

S obzirom koliko latentne brige, a ne činjenično znanje utiču na stavove u Francuskoj prema proširenju EU na Zapadni Balkan, mogućnosti da se stavovi o ovom pitanju promene su vrlo ograničene.

šalje interesantnu poruku koja bi mogla potencijalno da promeni stavove o ovom pitanju samo kad bi više ljudi znalo za njega.

„Pa, mislim da ako imamo već jednu zemlju koja je otvorila granice prema ovim državama, onda bi bilo vrlo razumno otvoriti ostatak Evrope za ove države. Drugim rečima, ovaj proces je već pokrenut.“

— Juliette, 29, grupa pružalaca podrške

Još jedan ključni korak ka uspostavljanju slike o evropskom jedinstvu, jeste da se kriterijumi postavljeni za proces proširenja jednako primenjuju na sve države kandidate—i za nove i za sadašnje države članice. Mnogi učesnici istraživanja su rekli da im nedostaju informacije o napretku koji su države kandidati napravile u pogledu kriterijuma zadatih u procesu proširenja. Takođe se tražila i veća jasnoća o tome kako se ovi kriterijumi primenjuju na različite države koje su u razmatranju za integraciju u EU, kao i na sadašnje države članice. Mnogi učesnici su znali da postoje specifični kriterijumi koji se primenjuju na države kandidate, ali malo njih je moglo da navede bilo koji od njih.

„Moje pitanje [predsedniku]: Na osnovu kojih kriterijuma želite da omogućite Balkanu da se pridruži EU i kako planirate da nastavite dalje? To je pitanje i ja mislim da je to glavna i najvažnija stvar za mene. Da se više zna o tome, koji su kriterijumi i kakvu će dodatnu vrednost to nama doneti.“

— Francois, 48, grupa onih koji nisu sigurni

Neki su se takođe jasno pozivali na činjenicu da iako postoje strogo praćeni standardi koje države kandidati moraju da ostvare, na primer u vezi sa vladavinom prava i nivoom korupcije, sadašnje države članice redovno ne uspeavaju da ispune te iste standarde—na izgled bez ikakvih posledica. Zbog ovih nepravilnosti ljudima je vrlo teško da steknu poverenje u proces proširenja i da veruju da će države kandidati biti u saglasnosti sa kriterijumima EU. Iz

ovog razloga, neki učesnici su ponovili pozive za reverzibilni proces proširenja, ili čak za mogućnost da se nove države članice izbacе kada prekrše ključne kriterijume za članstvo u EU.

„Kredibilitet nove integracije znači da države koje su već članovi EU moraju biti dosledne, moraju efikasno da nadgledaju jedna drugu.“

— Margot, 65, grupa onih koji nisu sigurni

„Grčka je pristupila i par godina kasnije smo shvatili da su nam dali gomilu laži, da su lažirali podatke (...). Zato kažem da iskoristimo to iskustvo. Ako sutra pustimo Albaniju da uđe, na primer, i (...) deset godina kasnije shvatimo da su varali sa računima i lažirali podatke, trebalo bi da možemo nešto da učinimo u vezi sa tim. (...) Mislim da treba da budemo svesni činjenice da ove države koje se pridružuju moraju da se pridruže na osnovu strogih kriterijuma i zašto onda ne bismo imali probni period. Mogu da se pridruže privremeno, pa da vidimo šta će biti dalje.“

— Pierre, 65, grupa protivnika za koje ovo pitanje nije značajno

Iako ažurno informisanje ljudi u Francuskoj o kriterijumima za odlučivanje u procesima proširenja EU neće odjednom pretvoriti protivnike u vatrene pristalice pridruživanja država Zapadnog Balkana EU, postoje neke poruke koje—ukoliko se naglase—imaju potencijal da utiču na različite grupe glasača u Francuskoj. Jedna je geopolitički argument: da bi integrisanje Zapadnog Balkana u EU kompletiralo evropski mozaik, ojačalo demokratske procese u srcu Evrope, i zaštitilo region od štetnih spoljnih uticaja. Slično tome, komunikacija koja bi se odnosila na evropsko jedinstvo i demokratsku osnovu EU kao lige naroda, uticala bi na sve vrste glasača u Francuskoj, kao i poruke koje naglašavaju potencijalne mogućnosti za trgovinu i turizam.

„Dakle, ako odjednom oni [države Zapadnog Balkana] ne budu mogli da rade šta hoće u smislu nepoštovanja ljudskih prava [to bi bilo nešto pozitivno]—u Evropskoj uniji je napravljen ogroman napredak po pitanju zatvorskih kazni. Mi vrlo dobro radimo na ljudskim pravima.“

— Madeleine, 29, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno

„Prilično je očigledno da ih treba uključiti i napraviti koridor za turizam, trgovinu i razne druge stvari“

— Juliette, 29, grupa pružalaca podrške

Nasuprot ovome, druge poruke imaju vrlo mali potencijal u smislu uticaja na različite grupe. Prema učesnicima fokus grupa, komunikacija koja naglašava napore EU da ojača države Zapadnog Balkana sigurno neće ubediti mnoge protivnike s obzirom da njihovo protivljenje nije u stvari usmereno na pridruživanje država tog regiona EU. I dok je ovo značajan i ubedljiv argument za one koji podržavaju proširenje EU na ovaj region, neki od protivnika su objasnili kako su umorni od pozivanja na njihovu

moralnu odgovornost i svođenja ovog pitanja na dobrotu i podršku. Slično tome, protivnicima je takođe dosta pozivanja na podršku proširenju u cilju potencijalnog jačanja jedinstvene valute u EU. Iznad svega, nakon iskustava sa dužničkom krizom u Grčkoj, ovaj argument za njih predstavlja nešto što više ne važi.

„Pa, ljudi koji kažu moraš svakog da prihvatiš. Moraš da budeš ljubazan. Moraš da prihvatiš da je to u njihovom interesu. Oni će se osećati bolje. To će biti bolje za ljudska prava. (,,,) Da. Ali meni je toga preko glave. Mi ne živimo u Diznilendu. Zašto moramo da budemo ljubazni?“

— Monique, 25, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno

„Nešto što me mnogo nervira jeste kad čujem ljude da pričaju o jedinstvenoj valuti. Bićemo jači zahvaljujući jedinstvenoj valuti. Moram da priznam da mi je dosta toga.“

— Sebastien, 38, grupa protivnika za koje je ovo pitanje značajno

ZAKLJUČAK

Pitanje da li države Zapadnog Balkana treba da uđu u EU ili ne postalo je jedna od glavnih tema političkih debata u Francuskoj. Privremeni stav francuske vlade da se protivi daljem proširenju EU ostavio je dubok trag na rasprave o proširenju EU u Francuskoj kao i u široj Evropskoj uniji. U kojoj meri ove rasprave na visokom nivou o proširenju EU na Zapadni Balkan odražavaju mišljenja stanovnika Francuske?

Ova studija pokazuje da većina ljudi u Francuskoj ima prilično latentne stavove prema proširenju EU na Zapadni Balkan. Za većinu, ovo pitanje nije toliko značajno. Tri od četiri osobe u Francuskoj veruje da ne bi mnogo, ili ne bi uopšte, uticalo na njihove živote ako bi se Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija pridružile EU. Iako je protivljenje daljem proširenju EU široko rasprostranjeno u francuskoj javnosti, to zasićenje proširenjem je uglavnom rezultat širih briga u pogledu evropskog jedinstva, ocene prethodnih rundi proširenja, budućnosti EU i, u određenoj meri, uloge Francuske u svemu tome.

S obzirom na mali značaj koje francusko biračko telo pridaje ovom pitanju, malo je verovatno da bi nastavak procesa proširenja na Zapadni Balkan imao značajan uticaj na generalnu unutrašnju politiku Francuske i posebno na izborni proces. Strah da bi francuska vlada mogla da bude kažnjena od strane biračkog tela zbog nastavka proširenja je prema ovom istraživanju neosnovan. U poređenju sa nesrazmernim protivljenjem ispitanika integraciji Turske u EU, pitanje pridruživanja država Zapadnog Balkana EU je od malog značaja. To ne znači da kreatori politike ne treba da vode računa da ne dođe do stvaranja osećaja obespravljenosti. U stvari, oni

Tri od četiri osobe u Francuskoj veruje da ne bi mnogo, ili ne bi uopšte, uticalo na njihove živote ako bi se Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija pridružile EU.

treba posebno da paze da osiguraju da ovaj proces ne pojača osećaj nepoverenja (u EU) i nedostatka kontrole.

Ova studija zaključuje da su u Francuskoj podrška ili protivljenje proširenju na Zapadni Balkan u najvećoj meri povezani sa ocenama generalnog stanja EU, osećajem političke kontrole i zastupljenosti interesa u uniji i prethodnim rundama proširenja EU više nego sa specifičnim brigama zbog integracije država Zapadnog Balkana u EU. Iako i pružaoci podrške i protivnici navode slične specifične brige—na primer, ekonomski uticaj proširenja EU na Zapadni Balkan, migracija radne snage i poslova u Francuskoj, kao i demokratski razvoj regiona i mir i stabilnost u čitavoj Evropi— oni se u osnovi razlikuju u svojoj proceni sposobnosti EU da se izbori sa ovim izazovima.

Većina učesnika fokus grupa, osim najoštrijih protivnika, slaže se da bi proširenje EU na Zapadni Balkan bilo geopolitički korisno, imalo bi geografskog smisla i pružilo bi Evropljanima veće mogućnosti. Ako, prema trenutnom stanju, EU i njene članice (uključujući i Francusku) nastave sa procesom proširenja, mogle bi da se pozovu na ove očigledne

S obzirom na mali značaj koje francusko biračko telo pridaje ovom pitanju, malo je verovatno da bi nastavak procesa proširenja na Zapadni Balkan imao značajan uticaj na generalnu unutrašnju politiku Francuske i posebno na izborni proces. Strah da bi francuska vlada mogla da bude kažnjena od strane biračkog tela zbog nastavka proširenja je prema ovom istraživanju neosnovan.

prednosti. Ipak, u krajnjoj liniji, najefikasnija strategija za jačanje poverenja u proces proširenja jeste jačanje poverenja u EU, njene institucije, i njena pravila i procedure uopšteno gledano. Ovo je očigledno dugoročan zadatak, ali je konačno najbolja strategija za trajnu promenu, uz osiguranje da proces proširenja ne doprinosi daljem otuđenju i nezadovoljstvu glasača.

Rešavanje ovih problema je važno, s obzirom da su neke od ovih država napravile napredak u pristupnim pregovorima. Iako se određene prepreke rešavaju na nivou vlade, bilo bi u interesu političkih aktera da imaju javnost uz sebe u ovom procesu. Nekoliko učesnika je pozitivno ocenilo ideje da bi integracija Zapadnog Balkana u EU dovršila evropski mozaik, ojačala demokratiju na čitavom kontinentu i ojačala položaj Evrope u svetu. Međutim, samo oni koji veruju da EU i Francuska mogu uspešno da sprovedu ovaj korak bili su spremni da prihvate ovo. Za

mnoge protivnike, njihovo protivljenje proširenju EU na Zapadni Balkan odražava opštu zabrinutost za evropsko jedinstvo i nedostatak poverenja u EU, njene institucije i izabrane predstavnike da mogu da izgrade jaku i ujedinjenu Evropu.

To znači da je potrebno uspostaviti poverenje u ovaj proces i povećati njegov kredibilitet. Kao što ovaj izveštaj pokazuje, postoje značajne praznine u znanju u svim ovim grupama, a diskusije su otkrile da su neke od briga zasnovane na uočenom nedostatku informacija. Otvoreno i transparentno redovno informisanje ljudi o pristupnim kriterijumima i o napretku država prema tim kriterijumima bi verovatno pomoglo da se izgradi poverenje u ovaj proces. Poverenje u sposobnost EU da obezbedi dobre standarde veće je kada ljudi vide da se ti standardi primenjuju i na sadašnje države članice u slučaju nastanka problema. Za pozitivnu promenu bi tako bilo neophodno posmatrati proširenje na Zapadni Balkan kao pitanje izričito vezano za rasprave o funkcionisanju EU i ulozi Francuske u okviru EU. Moguće je da se pridobije stanovništvo, ali to zahteva ambicioznije delovanje od prostog razmišljanja o njemu kao o onima koji su „za” ili „protiv” nekog pitanja na zatvoren i nepromenljiv način.

Poverenje u sposobnost EU da obezbedi dobre standarde veće je kada ljudi vide da se ti standardi primenjuju i na sadašnje države članice u slučaju nastanka problema.

PRILOG

METODE

Za ovaj projekat, nakon internet istraživanja napravljenog u cilju ispitivanja reprezentativne grupe ljudi u Francuskoj o njihovom viđenju proširenja EU na Zapadni Balkan, sledile su detaljne rasprave u fokus grupama kako bi se utvrdilo kako se različiti segmenti stanovništva uključuju u diskusije o proširenju EU na Zapadni Balkan. Pitanja kojima su se vodili i istraživanje i fokus grupe bila su osmišljena tokom jednodnevne radionice sa stručnjacima iz niza evropskih i francuskih institucija uključenih u rasprave o proširenju EU na Zapadni Balkan.

Istraživanje

Istraživanje se sastojalo od 30 pitanja koja su obuhvatala ukupno 42 stavke ankete. Napravljeno je tako da od ispitanika ne zahteva više od 15 minuta vremena. Tamo gde je to bilo moguće, stavke ankete su preuzete iz postojećih standardnih anketa o političkim stavovima (kao što su Evropsko društveno istraživanje i Evropska studija vrednosti). Anketa je izrađena za sprovođenje i primenu putem interneta u saradnji sa kompanijom Bilendi, francuskom kompanijom za ankete. Učesnici su angažovani preko panela kompanije Bilendi, a kao podsticaj su im ponuđeni „Maksimil“ nagradni poeni. Pozivani su putem e-maila da učestvuju u istraživanju i upućivani su na internet stranicu dostupnu i prilagođenu pametnim telefonima, tabletima kao i desktop računarima. Kako bi se izbegla pristrasnost samoizbora, učesnici su pozivani da ‘popune anketu’ ili ‘da se čuje njihovo mišljenje’, a specifični detalji projekta nisu bili navedeni u pozivu.

Uzorkovanje

Ispitanici su pozivani da učestvuju u istraživanju između 9. i 25. marta 2020. godine. Ukupno 4.017 ljudi je prihvatilo poziv da učestvuje. Na početku intervjua, učesnici su bili klasifikovani prema okviru uzorkovanja. Bili su uključeni u završni uzorak ukoliko su završili čitav intervju i prošli proveru kvaliteta podataka. Odgovori su proveravani u odnosu na osnovne karakteristike stanovništva (minimalna starost 18 godina, stanovnik kontinentalne Francuske, naveden nivo obrazovanja), kompletnost i tehničke propuste, brzanje, i konstantno odbijanje da se odgovori na pitanja. 297 učesnika je napustilo istraživanje u toku intervjua, a još 558 intervjua je odbačeno nakon provere kvaliteta podataka (videti Tabelu 7).

TABELA 7
Stope odgovora

INDIKATOR	VREDNOST
Broj učesnika u istraživanju	4,017
Kvalifikovani završeni	2,025
Delimično završeni	298
Obustavljeni intervjui	558
Intervjui preko kvota	1,136
Stopa učestalosti	85%
Prosečno vreme završetka (u min.)	10:44
Srednje vreme završetka (u min.)	7:57

Okvir uzorkovanja zasniva se na detaljnim kvotama i stratifikacijskim promjenljivama čiji je cilj postizanje tačnog prikaza francuske odrasle populacije (18 godina i stariji). Stratifikacijske promjenljive su obuhvatale pol, starosne grupe, regione i nivoe obrazovanja. Ciljevi su odabrani na osnovu najnovijih podataka francuskog Nacionalnog instituta za statistiku i ekonomske studije (INSEE) i Eurostata, uključujući i ciljeve sa međusobno ukrštenim starosnim grupama i regionima, kao i nivoima obrazovanja i regionima. U okviru ovako postavljenih ciljeva stratifikacije, uzorkovanje je rađeno po principu slučajnosti u okviru panela kako bi se smisljeno postigla približna reprezentativnost i smanjila pristrasnost.

Nakon što su ispunjene očekivane kvote koje predstavljaju karakteristike stanovništva, naknadnim ispitanicima sa tim karakteristikama nije bilo dozvoljeno da učestvuju u istraživanju. Od 9. do 18. marta 2020. godine svi ispitanici koji su pozvani da učestvuju uključeni su u uzorak putem prirodnog otpadanja (43 procenta svih završenih intervjua). Ostatak uzorka je popunjen ispitanicima koji su pripadali specifičnim kvotama stratifikacije. Kako bi se izbegla prezastupljenost nekih grupa, ukupno 1.136 intervjua (28 procenta od svih uzorkovanih ispitanika) je započeto i zatim zatvoreno u periodu između 18. i 25. marta 2020. godine jer ispitanici nisu ispunjavali ciljeve stratifikacije (videti Tabelu 7).

TABELA 8

Uređaji korišćeni za pristup istraživanju, za sve završene intervjue

UREĐAJ	BROJ	PROCENAT
Personalni računar/ laptop/prenosni računar	1224	60%
Tablet	86	5%
Pametni telefon	715	35%
UKUPNO	2025	100%

Ispitanici su mogli da biraju koji će uređaj sa internetom da koriste za odgovore na pitanja. Većina ispitanika je odgovarala na personalnom računaru ili laptopu. Ukupno 35 procenta ispitanika je odabralo da odgovori na anketu na mobilnim uređajima kao što su tablet ili pametni telefon (videti Tabelu 8). Ispitanici su mogli da počinjku, prekidaju u nastavljaju anketu onako kako njima odgovara.

Reprezentativnost istraživanja

Tabela 9 ilustruje sastav uzorka prema socijalno demografskim indikatorima i geografskom faktoru u poređenju sa najnovijim raspoloživim podacima francuskog Nacionalnog instituta za statistiku i ekonomske studije (INSEE) i Eurostata. Reprezentativnost uzorka je ocenjena na osnovu pola²⁰, starosti²¹, regiona²², i obrazovanja²³. Grupa ispitanika se usko podudara sa odraslom francuskom populacijom, uz neznatno veću zastupljenost žena, osoba starih između 55 i 64 godine i osoba sa završenim srednjim obrazovanjem. Pored toga, ocenjivali smo i političke stavove ispitanika spram najnovije opšte ankete o političkim naklonostima, koju je sprovela kompanija Elabe za potrebe kanala BFMTV u februaru 2020. godine.²⁴

20 „Da li ste?“ Muško/Žensko

21 „Koliko imate godina?“ 18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 i 65+ godina

22 „U kom regionu živite?“ Videti listu regiona u Tabeli 3

23 „Molimo da odaberete najviši nivo obrazovanja koji ste završili.“ Navedeno je manje od osnovnog, osnovno i niže srednje, više srednje i više i visoko obrazovanje

24 „Ne misleći isključivo na izbore, kojoj partiji ili političkom pokretu smatrate da ste najbliži?“ Videti listu partija u Tabeli 3, prema BFMTV/Elabe anketi.

TABELA 9

Neponderisani i ponderisani uzorak za Francusku (N=2.025) u poređenju sa ciljevima (in %)

	CILJ *	NEPONDERISANI UZORAK	RAZLIKA	PONDERISANI UZORAK	RAZLIKA
Muškarci	48	47	-1	48	0
Žene	52	53	+1	52	0
18-24 godina	10	9	-1	10	0
25-34 godina	15	15	0	15	0
35-44 godina	16	16	0	16	0
45-54 godina	17	17	0	17	0
55-64 godina	16	17	+1	16	0
65+ godina	26	26	0	26	0
Auvergne-Rhône-Alpes	12	12	0	12	0
Bourgogne-Franche-Comté	4	4	0	4	0
Bretagne	5	5	0	5	0
Centre-Val de Loire	4	4	0	4	0
Corse	1	1	0	1	0
Grand Est	9	8	0	9	0
Hauts-de-France	9	9	0	9	0
Ile de France	19	19	0	19	0
Normandie	5	5	0	5	0
Nouvelle-Aquitaine	9	9	0	9	0
Occitanie	9	9	0	9	0
Pays de Loire	6	6	0	6	0
Provence-Alpes-Côte d'Azur	8	8	0	8	0
Manje od osnovnog, osnovno i niže srednje obrazovanje*	21	20	-1	21	0
Više srednje i više obrazovanje koje nije terciarno*	43	43	0	43	0
Tercijarno obrazovanje*	37	38	+1	37	0
DLF - Debout la France	2	1	-1	1	-1
EELV - Europe Écologie – Les Verts	8	8	0	8	0
Génération.s	1	1	0	1	0
FI - La France Insoumise	6	6	0	6	0
LO - Lutte Ouvrière	1	1	0	1	0
LR - Les Républicains	9	8	-1	8	-1

	CILJ *	NEPONDERISANI UZORAK	RAZLIKA	PONDERISANI UZORAK	RAZLIKA
LREM - La République En Marche	9	13	+4	13	+4
MoDem - Le Mouvement démocrate	2	3	-1	3	+1
NPA - Le Nouveau parti anticapitaliste	1	1	0	1	0
PC - Le Parti communiste	1	1	0	1	0
PS - Le Parti socialiste	5	8	+3	8	+3
RN - Le Rassemblement National	12	12	0	12	0
UDI - Union des démocrates et indépendants	1	1	0	1	0
Druga partija ili politički pokret	1	1	0	1	0
Bez afiniteta prema nekoj političkoj partiji	36	29	-7	29	-7

* Pol, godine, region se zasnivaju na najnovijim podacima iz INSEE 2020, obrazovanje na osnovu Eurostat 2019, naklonjenost političkoj partiji na osnovu [BMFTV/Elabe poll September 2019](#) (izuzimajući „Radije ne bih da odgovorim“)

Vredi napomenuti da su analize za ovaj projekat više održavaju stavove glasača ili osoba koje su simpatizeri nekih političkih partija nego osoba koje ne izlaze na izbore. Ovo je uobičajeno u političkim istraživanjima i ne utiče na rezultate u odnosu na druga istraživanja. Izvršene su provere osetljivosti u kojima smo ponderisali uzorak za prijavljenu preferenciju neke političke partije, kako bismo uskladili sa raspodelom koju je prikazala anketa Elabe / BFMTV, uz primenu demografskog ponderisanja (pogledajte detalje o postupku ponderisanja u nastavku). Ponderisanje na osnovu preferencija u pogledu političkih stranaka je samo u maloj meri promenilo ukupne rezultate istraživanja; suštinski rezultati sa implikacijama za poređenje se nisu promenili. Rezultati ovih analiza mogu se dobiti na zahtev.

Dodatno ponderisanje

Uzorak je pokazao manju prednost u zastupljenosti ispitanika ženskog pola, osoba starosti 55-64 godina i nosilaca diploma. Da bi se to nadoknadilo i osiguralo da rezultati predstavljaju nacionalno stanovništvo u demografskom i geografskom pogledu, izvršeno je dodatno ponderisanje. Ciljajući podele po polu,

regionu, starosnim grupama i obrazovanju koje bi odražavale stvarnu situaciju u naciji na osnovu najnovijih podataka INSEE i Eurostata, stvoreni su ponderi korišćenjem istovremenog ponavljanja proporcionalnog uklapanja.

Ovim postupkom stvara se individualno ponderisanje za svakog ispitanika. Uzeti zajedno, svako pojedinačno ponderisanje prilagođava ukupan uzorak tako da odabrane demografske promenljive istovremeno odgovaraju stvarnim poznatim vrednostima u populaciji. Ponderi su stvoreni tako da pojedinačne vrednosti ne prelaze minimalnu vrednost od 0,8 i maksimalnu od 1,25 po ispitaniku. Standardno odstupanje svih pondera postavljeno je tako da ne prelazi 0,1.

Prilikom primene ovih pondera specifičnih za ispitanike na neponderisani uzorak, iskorenjuje se manja prednost u zastupljenosti u pogledu pola, starosti i obrazovanja. Izvršeni su testovi osetljivosti na konačnom ponderisanom uzorku u poređenju sa neponderisanim uzorkom i oni su ukazali na postojanje samo malih razlika između nalaza predstavljenih u izveštaju (ponderisanih) i neponderisanih rezultata.

Fokus grupe

Na osnovu rezultata istraživanja, diskusije u fokus grupama su osmišljene kako bi se saznalo na koji način ljudi koji imaju najrazličitije stavove među stanovništvom učestvuju u razgovorima o proširenju EU na Zapadni Balkan. Grupe su zastupale sledeće stavove:

- (i) Protivnici za koje je ovo pitanje značajno (oni koji su protiv proširenja EU na Zapadni Balkan i smatraju da je to pitanje značajno)
- (ii) Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno (oni koji su protiv proširenja EU na Zapadni Balkan i smatraju da to pitanje nije značajno)
- (iii) Pružaoci podrške (kombinujući one koji proširenje EU na Zapadni Balkan vide kao značajno pitanje sa onima koji to pitanje ne smatraju značajnim, ili koji nisu sigurno šta misle o značaju tog pitanja)
- (iv) Učesnici koji nisu bili sigurni šta misle o proširenju EU na Zapadni Balkan, bez obzira šta misle o značaju tog pitanja

Učesnici su regrutovani telefonom u gradu Lionu u Francuskoj i okolini, i razvrstani su u jednu od četiri grupe prema odgovorima na postavljena pitanja, koji su ukazali na stavove i procene značaja proširenja EU na Zapadni Balkan. Lion je izabran za sve fokus grupe kako bi se osigurala uporedivost među grupama i zbog pristupa širokoj populaciji, kako urbanoj tako i ruralnoj.

Fokus grupe su održane 23. i 24. septembra 2020. (inicijalno su bile zakazane za 14. i 15. maj 2020.

ali su odložene zbog ograničenja izazvanih korona virusom). Razgovori fokus grupa su osmišljeni kako bi se prikupili stavovi i procene učesnika (a) o EU i proširenju EU uopšte, (b) njihovim opštim stavovima o Zapadnom Balkanu, kao i o proširenju EU na Zapadni Balkan. Učesnici su dalje (c) bili podstaknuti da razmišljaju o proširenju EU na određene načine (npr. iz ekonomskog ili humanitarnog ugla) i (d) testirane su različite vrste scenarija i poruka koje se tiču proširenja EU na Zapadni Balkan.

U razgovorima četiri fokus grupe je učestvovalo ukupno 28 osoba, sa po sedam učesnika u svakoj grupi. Razgovori su trajali između 1 sata i 45 minuta i 2 sata. Tabela 10 daje pregled učesnika, grupa i ključnih karakteristika. Učesnici su dobili pseudonime koji odražavaju njihov pol.

Učesnici fokus grupa su imali između 18 i 69 godina, prosečne starosti 47 godina u svim grupama, osim u (i) grupi protivnika za koje je ovo pitanje značajno, čiji su članovi u proseku bili malo mlađi (u proseku 38 godina). Učesnici su predstavljali čitav niz profesija poput nastavnika, školskih administratora, medicinskih sestara i bolničkih radnika, električara, pravnika, dizajnera i inženjera. Jedan učesnik je studirao na univerzitetu, jedan je bio u penziji i jedan nezaposlen. Živeli su u gradskim naseljima, predgrađima i ruralnim sredinama izvan Liona i imali različite nivoe obrazovanja, u rasponu od nezavršenog obrazovanja do postdiplomskog i profesionalnog nivoa (BAC +5). Učesnici su rekli da su simpatizeri niza političkih partija (EELV, LREM, LR, DLF, PS, UDI), bez šablona specifičnog za bilo koju od grupa, a četiri učesnika je reklo da oni ne osećaju bliskost prema bilo kojoj političkoj partiji.

TABELA 10**Prikaz i ključne karakteristike učesnika u fokus grupi**

Br.	Grupa	Pseudonim	Pol	Godine	Zanimanje	Proširenje EU na Zapadni Balkan bi bilo	Uticao proširenja EU na Zapadni Balkan na naše živote
1	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Monique	Ženski	25	Nastavnik	Veoma loše	Uticao u nekoj meri
2	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Madeleine	Ženski	29	Pravnik	Prilično loše	Uticao u nekoj meri
3	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Guillaume	Muški	31	Čuvar u školi	Prilično loše	Snažan uticao
4	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Sebastien	Muški	38	Bankarski službenik	Prilično loše	Uticao u nekoj meri
5	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Etienne	Muški	40	Računovođa	Veoma loše	Uticao u nekoj meri
6	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Nicolas	Muški	47	Menadžer u prodaji	Veoma loše	Uticao u nekoj meri
7	Protivnici za koje je ovo pitanje značajno	Carine	Ženski	53	Dizajner tekstila	Prilično loše	Uticao u nekoj meri
8	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Aimee	Ženski	18	Student	Prilično loše	Bez ikakvog uticaja
9	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Thierry	Muški	34	Menadžer osiguranja	Prilično loše	Mali uticao
10	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Cecile	Ženski	47	Asistent u nastavi	Prilično loše	Ne znam
11	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Fleur	Ženski	48	Pravni ekspert	Prilično loše	Mali uticao
12	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Eleonore	Ženski	59	Operater	Prilično loše	Mali uticao
13	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Pierre	Muški	65	Konsultant za ljudske resurse	Prilično loše	Mali uticao
14	Protivnici za koje ovo pitanje nije značajno	Matthieu	Muški	69	Penzioner	Prilično loše	Mali uticao
15	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Juliette	Ženski	29	Koordinator centra za odmor	Prilično dobro	Mali uticao
16	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Julien	Muški	39	Menadžer	Prilično dobro	Mali uticao
17	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Marie-Laure	Ženski	44	Tehnički direktor	Prilično dobro	Mali uticao
18	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Christophe	Muški	46	Savetnik za nepokretnosti	Prilično dobro	Bez ikakvog uticaja
19	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Adel	Muški	50	Električar	Prilično dobro	Mali uticao
20	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Elise	Ženski	59	Zaposlen u bolnici	Prilično dobro	Mali uticao
21	Pružaoци podrške, za koje ovo pitanje jeste + nije značajno	Gerard	Muški	62	Konsultant	Veoma dobro	Mali uticao
22	Grupa neodlučnih	Valerie	Ženski	29	Grafički dizajner	Ne znam	Ne znam
23	Grupa neodlučnih	Yves	Muški	35	Menadžer pekare	Ne znam	Ne znam
24	Grupa neodlučnih	Dominique	Ženski	46	Nastavnik u školi	Ne znam	Ne znam
25	Grupa neodlučnih	Francois	Muški	48	Prodavac	Ne znam	Ne znam

Radi se o EU, a ne o proširenju na Zapadni Balkan...

Javno mnjenje u Francuskoj o članstvu država Zapadnog Balkana u EU

Br.	Grupa	Pseudonim	Pol	Godine	Zanimanje	Proširenje EU na Zapadni Balkan bi bilo	Uticaj proširenja EU na Zapadni Balkan na naše živote
26	Grupa neodlučnih	Luc	Muški	49	IT inženjer	Ne znam	Ne znam
27	Grupa neodlučnih	Agnes	Ženski	56	Radnik u oblasti medicine-psihologije	Ne znam	Ne znam
28	Grupa neodlučnih	Margot	Ženski	65	Menadžer prodaje	Ne znam	Ne znam

Razgovori u fokus grupama su zabeleženi u vidu video snimaka, prevedeni su na engleski i u celosti su transkribovani. Transkripti su analizirani tematski u skladu sa navedenim pitanjima (a-d) i za sva ključna pitanja su napravljena poređenja po grupama. Citati u ovom izveštaju se oslanjaju na prevode

autora i u najvećoj mogućoj meri predstavljaju izbor reči učesnika. Citati su označeni kurzivom, urednički dodaci za kontekst navedeni su u uglastim zagradama [...], a propusti u skraćivanju originalnog citata označeni su sa (...) u ovom izveštaju.

**OPEN SOCIETY
EUROPEAN POLICY
INSTITUTE**

